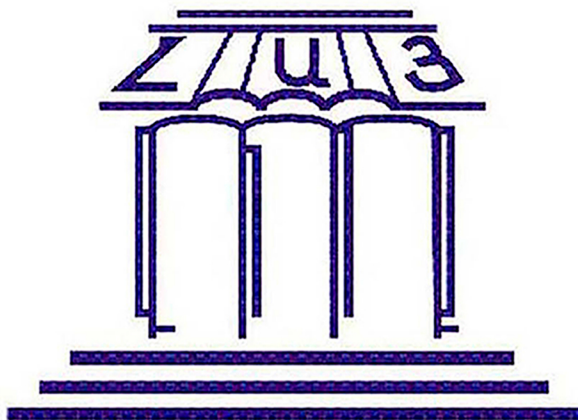

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

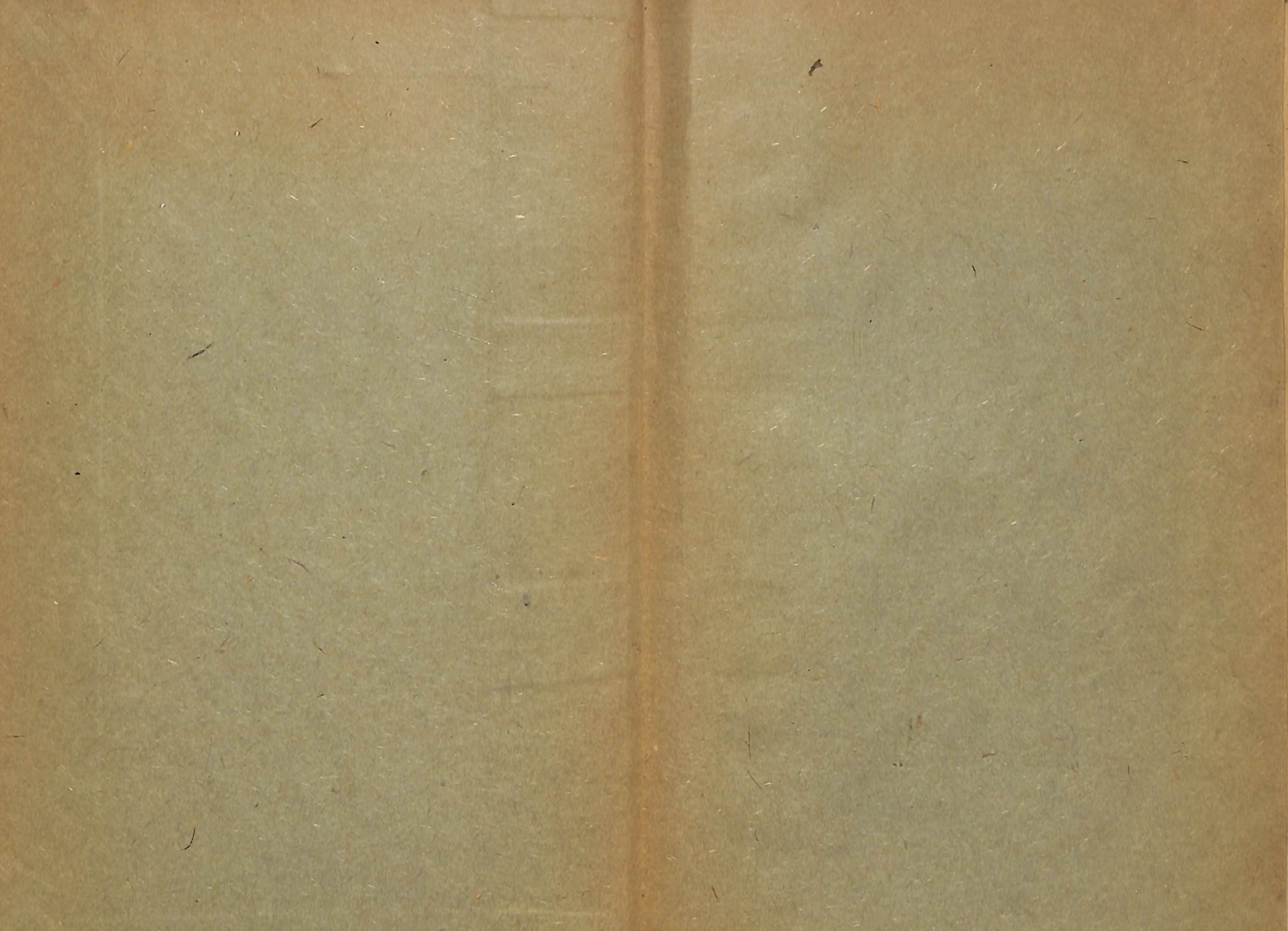
You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

899.962.1

U-82

962.1

-82

311

118

ՇԻՈ ԱՐԱԳՎԻՍՊԻՐԵԼԻ

ՊԱՏՄՎԱԾ ՔՆԵՐ

Գ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

ՅԵՐԵՎԱՆ 1931

118

30 MAY 2011

899.962-1

ՀԻՈ ԱՐԱԳՎԻՍԹԻՐԵԼԻ

Ա-89

ար

1781

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

Թարգմ. փրփրեմբից ՀՈՐ. ՄԻՐԻՄԱՆՅԱՆ

ՊԵՏ. ԶՆԱՆԱԿԱՆ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

ՄԵՂԱՎՈՐԸ ՅԵՍ ԶԵՄ

1.

Դաթուա Շրոմիչլիլին այգում, բաճի կոթին հենված՝ կանգնած նայում էր նոր ծագող արշալույսի վոսեկոյն շողերով վառված լեռան բարձունքին, վերը բոցավառվում էր հրդեհի նման:

Ալ-կարմիր փայլիլում, շողշողում էր լեռան դադաթը: Նրա բոցը մինչ յերկինք էր հասնում. սակայն այդ նույն լեռան դադաթի մի ծայրում, կարճևս փոքրացած կանգնած էին մեկուսի նոր կանաչած ծառերը, վորոնք հեզ ու միամիտ նազանքով նայում էին բոցավառ կրակների արանքից: Նրանք նույնպես բռնված էին կրակով, բայց չէին այրվում:

Դաթուա Շրոմիչլիլին արեցած թարմ ու կենսաբեր նեկտարի վաղորդյան հյուսթով՝ ամբողջապես կլանված էր բնության այս հրաշալիքով ու հրճվում էր ամբողջ ելությամբ: Նա չէր լրսում իր շուրջը թռչունների անընդհատ ձուլողույունը, վորով նրանք վաղորդյան արշալույսի հիմն էին յերգում բնության այս սքանչելի տեսարանին, մանավանդ հենց նույն տեղում նորարոգությամբ վարդի թիլին նստած սոխակի վողեվորված դալալիլին, այն սոխակի, վորը բոլորովին չէր քաշվում Դաթուայի մոտիկությունից: Դաթուան չէր լսում նաև այգու մոտ ջրի մեջ վազվզող ձկների չրրիոցը, վորոնք մերթնդմերթ հանկարծակի դուրս էին թռչում ջրից՝ անանելու բնության այդ սքանչելի պատկերը. ապա կրկին շտապ ջուրն ընկնելիս՝ սղոթով չրիացնում էին ջրի ալիքներին: Նա չէր նկատում իր մոտիկ ցցված խաղողի վորթի ուրախության արցունքը, ել չէնք խոսում այլ բույսերի կենսաբան կյանքի մասին, վորոնք իրենց ցողոտ կուրծքը դեպի արեվելք դարձրած՝ գլուխ էին խոնարհում այն պատկերի առաջ, վորով դերված էին շնչավորն ու անշունչը, ասունն ու անասունը, հանճարն ու սովորական մարդը, ընդունակն ու անընդունակը,

Պետրատի տպարան
Գլավիտ 1700 (Բ)
Հրատարակ. 6610
Պատվեր 3333
Տիրամ 4000

12 155-57

վայրենին ու վոչ-վայրենին, — ամենքը միասինքա՛յ՝ իրենց վողջ եյությամբ դերված ու ձուլված եյին այդ հրաշալի գեղեցիկության հետ:

Այդ նույն ժամին, Դաթուայից բավական հեռու, անտառից դուրս եր յեկել մի վորձ յեղջերու, վորն իր բազմաձուղ յեղջուրները հետ դցած, նրանից վոչ պակաս ինքնամոռացության մեջ ընկած, հափշտակված նայում եր այդ հրաշալիքին: Դաթուան դրավված եր չքնաղ տեսարանով. իր վողջ եյությամբ դրաղված եր դրանով, նրա միտքն ու յերեվակայությունն անդգա և բթացած եյին այլ յերեվույթներ իր զգացումների հանդեպ:

Տեսարանը կամաց կամաց փոխվում եր, կորցնում եր իր փայլըն ու գեղեցիկությունը. մի փոքր ևս — և ահա յերկինքն ու լեռան դադաթն ստանում եյին իրենց սոսկորական տեսքը: Արևն ել իր գլուխը բարձրացրեց ու ամենի վրա փռեց իր ճառագայթները, վորից կարծես ելեքտրական ցնցում անցավ բոլորի մարմնի միջով, ու մինչ այդ թմրած ու գրավված եյությունները լցվեցին յեռանդով, ուժ առան, սթափվեցին ու սկսեցին շարժվել: Թռչունները ճախողյունով թողին իրենց դիչերվա ապաստանն ու դեպի յերկինք սլացան, միջատներն անգամ սկսեցին բզկալ ու այցելել մերթ այս, մերթ այն բույսին, վորոնք սակայն իրենց կանաչ, քնքուշ տերեւները թափ տվին ու մեջքներն ուղղեցին, յերբ հանկարծ արեւին իր նուրբ ճառագայթները ձգեց նրանց վրա: Դաթուան ակամայից հառաչեց ու վոտը պինդ դարկեց բահին, վորից բահի բերանը խորը խրվեց թաց գետնի մեջ ու դուրս չըպլըտեց մեծ լիմը (խամ հող): Առաջին լիմին հետեւեց յերկրորդը, յերրորդը, և այսպես՝ լիմերը շարվեցին իրար կողքի:

Իսկ յեղջերուն անսահման վողջվորությամբ թռչկոտում եր անընդհատ: Նա հանկարծ անտառի մի ծայրից վազում եր դեպի մյուսը, ապա կրկին հետ դառնում. մերթնդմերթ կանգ եր առնում դաշտի ուղիղ մեջտեղում, բերանը դնում նոր կանաչած խոտին և կանչում հողի ներսը. կարծես հողի մեջ՝ գետնի տակ իր ընկերոջն ե վորոնում, վորպեսզի դուրս դա ու իրար հետ միասին վայելեն կյանքի այս քաղցրությունը: Յեղջերուն ձայնեց մի յերկու անգամ և վորովհետեւ այնտեղից վոչ վոք չախտապահանեց, կրկին բարձրացրեց իր գլուխը, յեղջուրները հետ դցեց և սկսեց առաջվա նման թռչկոտել:

Մհա նա ծառս յեղալ հետեւի վոտներին, մի քանի վայրէյան մնաց այնպես, չոնց վառվումն աչքերը և հենց պատրաստվում եր անտառի կողմը վազել, հրացանը վորոտաց. ցնցվեց յեղջերուն և սիրտ մորմոքող ու աղիողորմ ձայնով՝ փոխանակ դեպի առաջ սլանալու, յերեսի վրա վայր ընկավ գետին:

Հենց այդ րոպեյին անտառից դուրս թռավ մի յերիտասարդ և գետնին փռված յեղջերուն մոտենալով՝ ուրախ բացականչեց.

— Ուղիղ սրտին ե դիպել:

Իսկ յեղջերուն ուժով բաց արավ կոպերը և արցունքի մեջ լողացող բիբերը հառեց իրեն սպանողին՝ կարծես թե ուզում եր ասել.

— Անկուշտ, ի՞նչ արի քեզ, վոր կյանքիս վերջ դրիր:

Պատասխանի փոխարեն յերիտասարդը խանչալը խրեց նրա կոկորդը և վերջ տվեց նրա կյանքին:

— Վո՞ր քրիստոնյան ե այժմ, վոր ձեռք ե բարձրացնում հրացան կրակելու վորնե կենդանու վրա, — րացականչեց Դաթուան ու նայեց այն կողմը, վորտեղից հրացանի ձայն լսվեց, ու ճանաչելով յերիտասարդին՝ շարունակեց.

— Նայիր հորն ու մորը և ճանաչիր նրանց վորդուն:

Վերջին բառը նա յերգելով վերջացրեց և հետն ել մի քանի անգամ վոտը բահին գարկեց:

Դրանից հետո Դաթուան այլևս գլուխը չբարձրացրեց ու բահում եր արագ: Բահելու ժամանակ Դաթուան մրմնջում եր, վորպեսզի ավելի աշխուժով բանի ու հոգնածություն չզգա, թեև նրա դեմքից արդեն ծրլալով թափվում եր քրտինքն ու խառնըվում բահած հողի հետ:

Հասավ ճաչելու ժամանակը, Դաթուան վերջին անգամ յերգելով դիմեց կրկին հողին.

Միշտ քեզ ենք դիմում մեր ծնված որից,

Ամեն ինչ սպասում՝ ինչպես մեր մորից,

Մեր մահից հետ ել դու յես ընդունում

Ու մեզ սմփոփում քո սատը գրկում:

Վերջացնելու ժամանակ Դաթուան ուժգին վոտը խփեց բահին և թողեց այնպես գետնի մեջ խրված: Ապա բաց արավ դուռնավոր թաշկինակում փաթաթած դարեհացի չորացած կտորը,

նստեց վաղի տակ և սկսեց լմբացնել. նա դժվարութեամբ եր կուլ տալիս, վորովհետեւ զարե հացը բերանում փչրում եր և վոր պեղի փչրանքներն ի մի հավաքեր՝ հաճախ դիմում եր ջրի ոգնութեան ու ջրամանը շուտ շուտ բերանը տանում:

Հացի կեսը դեռ չէր վերջացրել, յերբ գլխին կանգնեց նրա կինը՝ Նենեն:

— Ի՞նչ ելիր լիւրտալով դատարկածուն դալիս, չե՞ցիր կարող մի բան յեփել:— Դաթուան հաղալով գլխեց իր կնոջը, վորովհետեւ զարե հացի փչրանքը դեմ եր ընկել կատիկին:

Այդպիսի վոր տոււմ ես, ի՞նչ պիտի յեփել:— պատասխանեց Նենեն ու նստեց կողքին:

Դոնե աղաջուր յեփել չի ու բերել, վոր զարե հացը թրջելի մեջը ու չի կողմնակի:

— Թող, թե ստոված կտիրես, ինչ դրա ժամանակն ե, յես ի՞նչի համար յեկա, իսկ ու ինչի մասին ե խոսում:

Հէ՛տո, ինչի չես ասում, թե ինչի՞ համար ես յեկել:

— Վոր չես թողնում:

— Էսով, ասա, — և սրտաբառակց լսելու: Ուտելը դադարեցրեց ու ձեռքը տարաւ գեղի ջրամանը:

— Յես յեկա նրա համար, վոր յաստուր և «պրիտալի» չափաւոր «պոստակա» բերին:

— Ի՞նչ «պոստակա»:

— Դաթուային սուղ եւ կանչում, ասին:

— Ինչի՞ համար, այ կնիկ...

— Ի՞նչ գիտեմ ինչի համար... վերցրաւ և կհատկանա, թե ինչի՞ համար:

Նենեն այս խոսքերն ասելիս՝ գլխանից հանեց ծանուցադիրն ու մեկնեց Դաթուային:

— Տեսնես, եղ վոր տալիս ես, բա՞ն եմ հատկանում գրանից. եւ ու ձեռաց կրկնացնեմ, ա՛յ:

— Յես ել քո որին. տղա ի՞նչ անենք...

— Փառք քեզ, ստոված, — յերեսին խաչ հանեց նա այդ խոսքերն արտասանելիս և ապա բարկացած գլխեց կնոջը —

— Ինչո՞ւ չհարցրիր, թե ինչո՞ւ համար ե, սուղում յեկ ի՞նչ գործ ունեմ, վոր հանցանքիս համար, այ կնիկ:

— Ինչպե՞ս չհարցրիր, դու դուր տեղը բղավել — ճղավել գե-

տեմ, միայն վոր չպատասխանեցին, գլուխս վոր քարին տայի. քահանան ել տանը չէր, վոր դոնե նրան կարգացնել տայի:

— Ինչո՞ւ չափաւոր չաաց, նա հո՞ կիմանար:

— Աստոված վոչ գիտե նրա գլուխը, ինչ գիտեմ, ինչո՞ւ չաաց. ասում ե՝ «Թող դնա ախտիդ, և ինքը կիմանա, թե ինչու համար ե կանչված», ա՛յ, այդպիսի ասաց, յերբ հարցրի նրան:

— Փառք քեզ ստոված, ի՞նչ եմ արել, վոր գործս «սուղն» ե ընկել. գործութուն չեմ արել, վոչ ել անատակութուն, վոչ վոչ վոչ պարտք ունեմ վճարելու և վոչ տոկոս, ի՞նչու պիտի սուքին վոչ պարտք ունեմ վճարելու և վոչ տոկոս, ի՞նչու պիտի սուքին վոչ պարտք թումանի չափ պարտ եմ եւ տնաքանդին, դը քաչ տան: Մի յերեք թումանի չափ պարտ եմ եւ տնաքանդին, եւ ել աշանը քաղցրով (չիրա) պիտի ծածկեմ. այդպիսի եւր պայմանավորվել. նա ինչո՞ւ պիտի դանդաղուր:

— Ել ո՞ւմ ես պարտ, ա՛յ մարդ.

— Ո՞ւմ, ա՛յ եւ անիւրով ու տնաքանդ իստիկին:

— Ա՛յ, ստոված կարի նրա անունը, անպատճառ եւ անիծած ծրն ե դանդաղուր. ասիւր, նա յերեք չի կարող հանդիստ մնալ, մինչեւ վոր մեկին չիծի:

— Եւ տնաքանդն ինչի՞ համար պիտի դանդաղուր իմ դեմ:

— Ստանան գիտե նրա գլուխն ու արեւը, ինչ գիտեմ, ինչի՞ համար պիտի դանդաղուր, քանի անգամ ասի, վոր այդ տնաքանդից հեռու կաց, նա անատակութուն կերպով ամենքի կաշին քերթում ե, բայց դու ելի քոնե ելիր անում, շուտ-շուտ դնում ելիր ու նրա գլուխն ընկնում:

— Ի՞նչ ես դարդակ-մարդակ դուրս տալիս, յե՞րբ գնացի ու նրա գլուխն ընկա, հո՞:

— Ինչ գիտեմ թե, չես գնացել, հապա ինչո՞ւ յես ամեն տարի մեր ունեցածը տալիս նրան. չե՞ վոր ամեն տարի նա լիքը մեշոկներ ու տկեր և կրում մեղից:

— Նրա համար ե տանում, վոր ջնուղի նման սկսեց հին մուրհակներին հետեւիցն ընկնել. շուտ-շուտ «կանցելարիայում» յերբեմն մեկի դեմ ե դանդաղ տալիս, յերբեմն՝ մյուսի: «Ես, ասում ե, հայրդ ե վերցրել պարտք, ես՝ հարկը պայլը», ստոված գիտե, ճիշտ վերցրել եւ, թե չե. վոչ վերցնողն ե կենդանի և վոչ ել վիաները:

— Յեթե այդպիսի իտերբայութուններով չկուտակի իր հարստութունը, կարո՞ղ ե նրա աչքը լիանալ:

— Եղալիսի խաբեբայություններ վոր չաներ, վո՞նց կարող եր շինել են յերկու «ատաժանոց» տունը. հիմի աղայի նման բազմել ե մեջն ու ապրում ե: Ո՞վ ե իմանում, իր հաբալ աշխատանքով շինեց, ա՞յ:

Այսպես Դաթուան ու իր կին Նենեն շարունակեցին անիծել ու կշտամբել Իսակին, վորովհետև գրեթե համոզված էին, վոր, բացի Իսակից, վոչ վոք վորոգայթ չեր լարի նրանց դեմ, թեև ծանուցադրի բովանդակությունը բոլորովին հայտնի չեր նրանց:

— Այ կինկ, մեկն ու մեկին կարդացնել տանք, տեսնենք եղ վոչ ու փո՛ւնչն ե դանգառվել իմ դեմ, թե մի ուրիշը, ասաց Դաթուան ու վերկացավ տեղից:

— Ել ի՞նչ կարդացնել տամ, նա կլինի անպատճառ, ել ուրիշ ո՞վ պիտի ընկնի մեր մեղքի մեջ... Համոզված պատասխանեց Նենեն ու վերկացավ դնալու:

2.

— Այ աղա, Սանդրո, կանչեց Իսակ Ճամիաչվիլին*) իր նոր յեկած նոթարին, վոր բահն ուսին կանգնած եր այնտեղ: Նա անմիջապես բահն ուսից վեր բերեց, յերբ լսեց տիրոջ ձայնը:

— Ի՞նչ եք հրամայում, աղա:

— Ո՞ւր են մյուսները:

— Մյուսներն ել իսկույն կգան.

— Մինչեւ նրանց գալը, գնա Գիգոյի և Լեվանի մոտ և ասա, վոր այս գիշեր մեզ մոտ գան՝ ընթրիքի. ասա, վոր պախաբանի խորոված ունենք:

— Այս րոպեյիս, աղա, պատասխանեց Սանդրոն և յերբ հեռացավ՝ գովաճակությամբ քթի տակ ինչ վոր բան փնթփնթաց:

— Պապա, կանչեց հետեվից Ճամիաչվիլուն տասնեյոթ տասնութ տարեկան աղջիկը, վոր հենց նոր դուրս յեկավ տնից և մոտեցավ նրան, — մամաշան ասաց, շէրը վո՞ր գինուց լըցնենք.

— Դաթուայի գինուց, նրա բաղը լավ գինի յե տալիս, պատասխանեց Իսակը, վորից հետո աղջիկը ներս վաղեց, իսկ ինքը ժպտալով շարունակեց. «Ծուտով Դաթուայի բաղը իմ անուամով կանվանեն, չատ չուտով... ինչքան ժամանակ ե, — մի փոքր լու-

լուց հետո շարունակեց նա, — դես ու դեն եմ ընկած, վոր նրա բաղը ճանկեմ, բայց աշխատանքս դուր ե անցնում: Չեղավ, չհաջողվեց բաղը ձեռքս գցել: Քանի անգամ «սալմա» (թակարգ) գցեցի, բայց նա դուրս պրծավ: Մինչեւ անգամ առաջարկեցի ծախել, բայց չարավ: «Պապերիս քրտինքն ե — ասում ե, այնտեղ թախված, յես ինչպե՞ս կարող եմ ծախել». հըմ, չե՞ս ծախի, չատ լավ. հիմա տես, թե ինչ ոյին բերեմ գլուխդ, այնպես ընկնես — փովես գետնին, վոր քիթ ու պոռնոգը ջարդվի: Ես յերկու շաբաթից հետո գործը կքնեն, հետո յես գիտեմ. կտանամ «խալոնիտենի լիտը» (կատարողական թերթ), նրանից հետո ի՞նչ պիտի անես, վոր բաղը չհանձնես: Բայց վիաներս վոր դավաճանե՞ն»:

Այս վերջին խոսքերն արտասանելիս Իսակի դեմքին ահաճություն յերեւաց ու ճակատը կնճռոտեց: Բայց այդ յերկար չտեսվեց. նրա դեմքից անցավ մոայն՝ ու ուրախացած բացականչեց. «Վկաներս ի՞նչպես կարող են դավաճանել... Գիգոն ու Լեվանը քաղցած ագնվականներ են, մի յերկու կոպեկի համար իրենց հոր հոգին կծախեն. մի յերկու թուման վոր տամ նրանց, յերդումով կհաստատեն ամեն ինչ: Տանուտերի համար ել մի հնարք կգտնեմ... ասաց նա համոզված — «Այո, կգտնեմ մի հնարք»: Մի փոքր մտածելուց և իր տուն ու տեղին աչք ածելուց հետո, սկսեց անց ու դարձ անել պատշգամբում:

Իսակ Ճամիաչվիլին յերբ սկսում եր իր շուրջը նայել ու պատշգամբում դրոսնել, իսկույն տարվում եր իր անցյալի հիշողություններով:

— Ինչի՞ նման կլինեյի յես, յեթե շարունակ տանը մնայի և յերբեք վտաքս դուրս չդնեյի, — լուռ հարցրեց նա ինքն իրեն, բավական անց ու դարձ անելուց հետո: Արժուկներով հենվել եր նա պատշգամբի ճաղերին ու յերկար նայում եր իր տան կողքով հոսող ջրին, վորն իր կլկոցով քաղցրացնում եր նրա լսողությունը և բորբոքում յերեվակալությունը:

Իսկապես, ի՞նչ կլիներ Իսակը, ինչի՞ նման կլիներ նա, յեթե նմանվեր իր նախնիքներին, տանը մնար, ինչպես Դաթուան և նրա համադյուղացիները, վորոնք տանը մնացին, ապրում են իրենց նախնիքների նման, հալալ աշխատանքով մի կտոր հաց են ուտում, բայց մեծ մասամբ քաղցած են ու մերկ: Այս բոլո-

*) Ճամիաչվիլի, վրացերեն բառացի նշանակում է՝ ուսուցիչ վորդն: Ծ. Թ.

բից պարզ եր, վոր ինչպես նրան համադրուողացիները, աշխատեալ ինքը՝ ստորուկ պիտի մնար շարունակ և ուրիշի աչքին նայող ամենքը նրան պիտի հրամայեցին ու գլխին բամբակէին: Գլուղ յեկող ամեն մի ուսանողն յերեք բառ գիտցողի առաջ գլուխ պիտի խոնարհէր ու ձեռքերը կրծքին դրած՝ կանգնէր ու նրա աչք ու հոնքին նայէր, վոր գուշակեր միաբը, ու կատարէր նրա ամեն մի ցանկութեանը: Գալատապետը, պրիստաւը, նրանց սղնակաւնները, գլխաւորներն ու նրանց սղնակաւնները, հարցաւորականները, չափաւորներն ու չափաւորութեան անդները, մի խոսքով գալատապետն ծառայողներն ամբողջ գունդը, վորը բազմաթիւ ճշուղաւորութեաններ ունէր: Ձե՛ վոր բոլոր դրանք ստեղծված էին միայն նրա համար, վոր գլուղները դան, գլուղացու վրա աչքերը վորոքեն, բռնակեն-ճղակեն, թե վճարելու բան կա՝ խլեն, կոռ ու բնգարի համար քշեն, նեղացնեն և կոկորդից սեղմեն և վոչ թե նրա համար, վոր գլուղացու վիճակը լավացնեն, նրա բարորութեան համար աշխատեն... գլուղացու աշխատի ընկած վիճակն ու շահագործված լինելն Իսակը լավ եր հասկանում, դրա համար ել, յերբ նա տարվում եր իր անցյալի հիշողութեաններով՝ որհնում եր այն ուր, յերբ նրա հայրը տարել եր նրան ու տվել նոքարութեան մի գուքանչու, վորի խանութը գտնվում եր Ռադմափրական խճուղու վրա: Այն որը նշանակաւից և վճռական յեղով Իսակի ներկա գլուղեան համար: Այդ որվանից նա աղատագրուից գլուղացուն հատուկ տանջանքներից և հաւաք այն գլուղեան, վոր նա այժմ գլուղում համարվում և առաջին մարդը, բոլորը քաշվելով և հարգանքով են վերադերվում նրան: Գալատի կառավարիչներն ու ավագները—(ստորին պաշտոնյաները նրա համար վոչնչութեան են ներկայացնում) նրա վրա ճղակելու ու բռնակելու վտարեն՝ պատվով ձեռք են մեկնում, նրա առնը հյուր են գալիս և գլուղի հաշիւին լավ հյուրասիրվում: Յեթն վորեն պատճառով այս ու այնպիսի խոսք եր բացվում նրա մասին, միայն և միայն դրական եր լինում այդ խոսքը—Իսակը լավ մարդ և, պատվական մարդ է:

Ճիշտ և, սկզբում խանութում բախական նեղութեան կրեց. բայց ի՛նչ, միթե այդ տանջանքն ու նեղութեանը հարկ կա՞ հիշելու, յերբ նա այժմ բոլորովին գոհ է իր վիճակից: Այն ստորացումն ու գեանի հետ հալատարվելը, վոր վիճակից նրան սկզբ

բում՝ միշտ պարծանքով եր հիշում նա և շատ անգամ նույնիսկ ուրիշներին պատմում: Այժմ կրթնած մահաջատին՝ նա պատկերացրեց տաններէիւ տարեկան Իսակին, վորին գուքանչին անողորմ կերպով մտի տակն եր տրորում, ցեխը կոխում: Այս հիշողութեանը նրա մեջ վոչ թե գգնանք տալացրեց, այլ ընդհակառակը՝ որախութեան, և նա ահամայից բացականչեց—«Վորմի նրա ծնողներին, վոր աշխատեալ եր վարվում հետ, յեթե աղպես չվարվէր, յես այն չէի գտնու, ինչ վոր այժմ եմ»: Այո, Իսակն այն չէր լինի, ինչ վոր այժմս է: Յեթն այնպես չվարվէր գուքանչին, կարելի չէ Իսակի մեջ քիչ ու միչ խիղճ տալած բանից մնար: Բայց գուքանչին այլ կերպ չէր կարող վարվել, վորովհետեւ նրա հետ ել աղպես էին վարվել, ինչպես նա՝ Իսակի հետ:

Մեր խանութները մի տեսակ սպորցներ էին, ուր տիրում եր դատախարակութեան սրույն մեթոդ: Այդ մեթոդներն բովից անցնում և պատրաստվում էին «Իսակներ, Գեփորդներ և Արտակներ», վորոնք պատրաստ էին խմելու իրենց յեղբայրակիցների արյունը: Յերեք տարում Իսակն աշխատեալ կրթից, ու դատախարակից, վոր գուքանչու աչքի ամեն մի խոսքն անգամ խույն հասկանում եր: Գուքանչին բոլոր գաղտնիքները սովորեցրեց Իսակին, վերջինս ել այս բանում մեծ ընդունակութեան ու շնորհ ցուցահանեց, և Իսակը, վոր առաջ միայն նորքը եր խանութում, վերջում դարձավ նաև ընկեր: Յեւ այսպես՝ մի շարք ամիսներից ու տարիներից հետո Իսակի մեջքն ամբարցավ: Այդ միջոցին եր, վոր նա ամուսնացավ: Յերեք Իսակը մեջքը լավ պնդացրեց, և իրեն զրոյց աղահով, իրեն դատախարակող ու մեծացնող ընկերաջն այնպիսի տեղը գցեց, վոր նա մնաց դատաւրկան, գրկված ամեն ինչից:

Ծատ աղաչանք ու պաշտոնանքից հետո իր դատախարակին ու մեծացնողին նորից ընկերացրեց իրեն այն պայմանով, վոր խճուղու վրա տնտեսուր անէր ու գործն առաջ տանէր, տարին մի քանի անգամ հաշիւ տար Իսակին ու սղուտի կեսը հանձնէր նրան, իսկ գործի մեջ գրված դրամաւորական ամբողջովին պիտի պատկանէր Իսակին:

Յերեք այս ձեւով կարողաւորեց խճուղու վրա գտնված խանութի գործը, ինքը վերադարձավ իրենց գլուղը և այնպիսի հա-

տուել իր համար «բացեց» նոր խանութ, ուր առևտուր անող կար-
գեց իր մոտ մեծացած ազգականներին մեկին: Այստեղից և սկը-
սում իսակի կյանքի յերկրորդ շրջանը և դրա հետ միասին նրա
յերկու տեսակ գործունեությունը գյուղում—վորպես վաճառ-
ական և վորպես անդամի այն հասարակություն, վորի մեջ նա ա-
ռևտուր եր անում:

Թե ինչպես ելին վաճառականները թալանում ու մաշկում
գյուղացիներին, այս մասին շատ և խոսվել ու գրվել, մի բան սա-
կայն կարելիոր ենք համարում ավելացնել,—վոր գյուղում առև-
տուր անողը վորևե ապրանք ծախելու ժամանակ յերկու տեսակ
և շահվում: Դրա բացատրություն համար բերում եմ մի որինակ:

Ասենք թե այն ապրանքը, վոր վաճառականը ծախում և գյու-
ղացուն, իր վրա նստել և յերեք շահի, մինչդեռ գյուղացուն ծա-
խելիս՝ առնվազն նրանից ստանում և ինը շահի: Գյուղացին,
յերբ քսակը բաց և անում և ուզում և ինը շահին վճարել, վա-
ճառականը յերեք շահանոց ապրանքի մեջ շահում և վեց՝ շահի
գումարը: Բայց չե՞ վոր գյուղացու քսակը դատարկ և, նա
դրամի փոխարեն վճարում և իր արտադրած ապրանքը, որինակ՝
ցորեն, գարի, սիմինդր և այլն. ինը շահու փոխարեն նրան հում
նյութ և տալիս վոչ այն գնով, ինչ չուկայումն և, այլ կես գնով:
Ցորենի փութը, վոր 18 շահի արժենա, նա վերցնում և ինը
շահով և ապա ծախում հենց գյուղացուն տասն և ութ շահով:
Քհա այսպես, յերեք շահանոց ապրանքի մեջ վեց շահու փոխա-
րեն վստատվում և տասն և հինգ շահի:

Վաճառական իսակն այս բանի մեջ գյուղում մնացած վա-
ճառականներին յեթե չեր գերադանցում, հետ ել չեր մնում: Նա
վորպես վաճառական՝ որեցոր գյուղացուց կաշին եր քերթում ու
հարստանում: Բայց նա, բացի առևտրից, գյուղացուց կեղեքելու
համար ուրիշ հնարք ել ուներ: Ուրիշ վաճառականներ, վորոնք
չեկել ելին այլևայլ տեղերից, բացի առևտրից, չեյին կա-
րող գյուղական ուրիշ գործերի մեջ խառնվել, վորովհետև նը-
րանք չեյին համարվում այդ գյուղի հասարակություն անդամ-
ներ. իսկ իսակի բանը բոլորովին այլ եր: Իսակն այն հասարա-
կության մեջ եր առևտուր անում, վորի անդամն եր ինքը, ուս-
կովթյան մեջ եր առևտուր անում գյուղական ամեն տեսակ գործե-
րի: Իսակն այդպես ել վարվեց: Գյուղական բոլոր գործերում

համարյա թե մոտիկ մասնակցություն ուներ իսակը և գտնվում
եր տասնյակիու ընտրյալների շարքում, վորոնք, բացի այլ պար-
տականություններից, գյուղացիների վրա պիտի մասնատրեջին
պետական հարկը: Իսակի ձեռին ելին գյուղական մատյանները,
նա յեր վարում մատյանների գործը, միաժամանակ նաև գրա-
դիր: Նա յերկու ուրիշ մարդկանց հետ միասին վարում եր գյու-
ղական խանութի գործերը: Նա ընտրվեց նաև գյուղական տա-
նուտեր: Շատ պարզ և, իսակի նման մարդիկ այս հանգամանքից
պիտի ոգտվեյին և նա ոգտվեց ել. յետ չմնաց վոչ վոքից: Ուր
վոր նկատում եր մի ոգտավետ բան, այնտեղ նա ձգում եր իր
ցանցը և ամեն որ անընդհատ վորսում մանր ու խոշոր ձկներ:

Հարկը մասնատրելու ժամանակ մի քառասուն թումանի չափ
հոգուտ իր գրպանի ավելացնում եր գյուղհարկի վրա: Մասնա-
վոր տուգանքները, վորոնց յենթարկվում ելին գյուղացիները
վորևե հանցանքի համար՝ գյուղական պաշտոնյաների կողմից, կու-
տակվում—հավաքվում ելին դարձյալ հոգուտ իր գրպանի, և նա
մատյաններում անց եր կացնում, թե ստացած այսքան տուգան-
քը գործադրվեց—ծախվեց այս ինչ բանի համար, մի ուրիշը՝ մի
այլ բանի:

Վերջապես՝ ո՞վ կարող և թվել նրա շահի տեսակները, իսա-
կի նման մարդիկ գյուղում միշտ կարողանում են գտնել անտեր
մնացած վորևե կարողություն և իհարկե յուրացնում են այն:
Իսակը տեսնում եր, վոր վոչվոք ձայն չի հանում, ուստի և ա-
գատ իր ուղածն եր անում գյուղում: Յեվ իսկապես, ո՞վ պիտի
հակառակեր, գյուղացի՞ք, վորոնք նկատում ելին նրա խաբա-
րությունը... նրանք միշտ ել գիտեյին, թե ով եր թալանում ի-
րենց, բայց ձայն չեյին հանում և ակամայից լուռ, վոչխարեն-
րի պես առաջը պռակում, վոր հերքինգով (միշտ) տակիցը խու-
զեն: Քանիտին նա բոլորովին ի գուր տեղը ստիպեց վճարել իբր
թե հոր կամ հորեղորդ պարտքը:

Տանուտեր յեղած ժամանակը գրում եր մուրհակը և կնքում:
Մուրհակում այնպիսի վկաներ եր մատնանում, վորոնք վստուց
մեռած ելին, և կամ ստորագրել եր տալիս իր հավատարիմ Գի-
գոյին և Լեվանին, վորոնց վճարում եր մի չնչին գումար,—ապա
դանդառ ներկայացնում գյուղական «կանցեյարիային» իր սուս
պարտապանի դեմ: Այստեղ իհարկե փաստերի դեմ չեյին կարող

առարկել և վճռում էյին, վոր պարտապանը կանխիկ պիտի վճարէ Իսաակին իր ծնողներէ պարտքը:

Գյուղացիք ձայն չէյին հանում, ուրիշ հակառակումը ել վոչ վոր չկար:

Սանութի միջոցով և գյուղական գործերն այսպէս վարելով՝ Իսաակն այնպէս հարստացաւ, վոր շրջակա գյուղերում համարվում եր առաջինը: Համաքանդ գրամներով համարյա թե ձրի ձեռք բերեց մի աղնվազանի պատկանող բաւական մեծ կարվածք և սկսեց զբաղվել գյուղատնտեսութեամբ: «Բազմեցրեց» յերկու հարկանի մի տուն, վորի սենյակները կահավորեց յեվրոպական ձեւով և իր ընտանիքով բնակվեց այնտեղ: Յեվրոպական ճաշակով դուզեց իր յերկու աղջկան. իսկ յերկու տղին ուսումի տվեց, վորոնցից ամառն արդեն ուսումն ավարտած՝ տուն դարձաւ: Այս տղան միառժամանակ սկսեց զբաղվել վորսորդութեամբ, թեև մի-մի անգամ հորն ել եր ոգնում գյուղական գործերը վարելու, վերջը շատ պարզ և, հայրն այդ գործերը նրան պիտի հանձնէր, վորովհետեւ մեծ ձիրք ու շնորհք եր ցույց տալիս:

Իսաակն այժմ թեև այնքան ել կարիք չունէր, բայց հարստութեան զիգելու ախորժակն ել ավելի բորբոքվում եր, ազահու-թյունը սաստկանում:

Հափշտակելու ցանկութեանն Իսակի համար համարյա թե հիվանդութեան դարձաւ և յերբեմն այս կրքով բռնված՝ պատ-րաստ եր ամեն տեսակի միջոցներ գործ դնել և կեղտոտութեան-ներէ դիմել, միայն թե մեկից մի վորեւ բան պոկեր:

Այ, հիմի յեւ իր անցյալի հիշողութեամբ հափշտակված՝ հանկարծ բռնվեց ալդ կրքով և ամբողջ մարմնով ցնցվեց: Իս-կույն շուտ յեկավ և սկսեց պատշգամբում անց ու դարձ անել:

3.

Մթնել եր արդեն: Տեղ-տեղ ամպերի միջից աստղերը տխուր նայում էյին գյուղին, ուր դադարել եր մարդկային ձայնն ու լսվում էին միայն ջների յերկար, ու ձիգ հաջոցը: Աստղերն իրենց աղոտ լույսով քնած գյուղն ավելի խորը քնի մեջ էյին ընկղ-մում:

— Բարե, — բացականչեց Իսակը բարկացկոտ ձայնով և նա-

յնց դռանը, վորտեղից այդ միջոցին դուրս յեկավ նրա փքված կինը:

— Այ մարդ, ի՞նչ ես չինում պատշգամբում ու ներս չես մտնում, դժոհակով ասաց Բարեն ու մոտեցաւ նրան:

— Նորարը հետ չդարձա՞վ, ո՞ւր կորաւ մինչեւ այժմ ես անտերը:

— Վաղուց և հետ դարձել:

— Հե՛տո, ի՞նչ ասաց, կղա՞ն:

— Ի՞նչ, չեն...

— Ա՛ռ, տո՛ւ, տո՛ւ, — վեր թռաւ այդ միջոցին սանդուղքի վրա պսոկած Բրովիա շունը, գաղաղած խոսքոտ ձայնով սկսեց հաջել ու թռաւ դեպի գյուղ մտնող ճանապարհը, ուր յերկում էյին յերկու մարդ:

— Կորիք, կորիք, կանչեցին նրանք և սկսեցին պաշտպանվել փայտերով:

— Այ դու սատկած, կորի՛ր, ա՛ շուն, կորի՛ր, բացականչե-ցին կիներն ու մարդը և ընդատաջ դնացին յեկողներին:

— Ես ինչ կատաղի շուն ունեք, քիչ մնաց կծեր մեզ, — բա-ցականչեց Գիգոն, յերբ Իսակը քարեր նետելով շանն առաջ գցեց, և ձեռքը մեկնեց Բարեյին բարկելու համար:

— Մի-մի անգամ այդպէս դժվել դիտե, թե չե առհասարակ խելոք և:

— Հենց մեզ տեսնելով պիտի դժվե՞ր, — միջամտեց Լեւանն ու ձեռքը մեկնեց Բարեյին:

— Նրա համար, իմ Լեւան, վոր ուշ-ուշ եք հաճախում մեր տուն:

— «Աղնվազանին հյուրասիրել, հանաք բան չպիտի կարծել» — Զո՛ղիտեք վրացերենն առածը: Հաճախ, վոր այցելենք այն ժա-մանակ...

— Դրա մասին չպիտի մտածել, Գիգո, ձեզ ընդունելու հա-մար բան-ման միշտ կճարենք, ինքնահավան կերպով Գիգոյի խոսքն ընդգատեց Բարեն:

— Ներս հրավիրիք, ի՞նչ ես այնտեղ գրուցում, — ասաց Ի-սակն ու բռնեց Գիգոյի ձեռքից:

Տանտերն ու հյուրերը մտան սիրուն դարդարված հյուրա-սենյակը, վորտեղ հանդիպեցին յերկու գլխաբաց աղջիկներին:

Սրանք բարեվեցին հյուրերին, քնքշաբար ձեռք տվին և նստեցին մօր կողքին:

— Ես քո աղջկերանց ինչի՞ չես պատկում, ել ինչի՞ն ես սպասում, դիմեց Գիզոն Իսակին, յերբ բարեվեց աղջկերանց ու նըստեց նրա կողքին:

— Փնտրում եմ լավ փեսացու, սպասելու դրա համար ե, հո չե՞մ կարող հասարակ մարդու տալ:

Ո՞վ ե ասում, հասարակ մարդու տաս, լավերը քիչ կա՞ն:

— Մտաշտոյներին, պետական պաշտոնյաներին պիտի տամ իմ աղջկաներին, նրանք ուրիշներին չեն ուզում մարդու դնալ, — միջամտեց Բարեն ու նայեց իր աղջիկներին, վրոնք ամոթխած ությամբ մօր խոսքերի ազդեցութեան տակ գլուխները քաշ գցեցին ու կարմրած ինչ վոր փնթփնթացին իրենք իրենց:

— Ի՞նչ եք պաշտոնյաների հետեւից ընկել, կարվածատներին տվեք, վոր...

— Են ավելի լավ չե՞, վոր հա՛մ կարվածատներ լինի, հա՛մ ել պաշտոնյա, — Գիզոնի խոսքը կտրեց Բարեն, — սպասեք, քաղաք տեղափոխվե՛նք, այն ժամանակ կտեսնեք թե ինչպիսի կուկիկ ամիցեղներն կտամ. Սոնայի չարը տանի մայրիկը, գործն այս կողմով վոր անցավ, աչքը մնաց սփեցեղներին վրա և մի ենպես ախ քաշեց, վոր...

— Եհ, լավ, ամոթխած ությամբ ու մրթմրթալով բացականչեցին աղջիկներ և արագ փախան մյուս սենյակը:

— Ե՛յ, ե՛յ, ի՞նչ եք վազում, ամաչեցի՞ք, վոր ձեր ցանկությունը հրապարակ բերեց ձեր մայրը, աղջկերանց հետեւից ծիծաղելով կաշեց Լեվանը:

— Շատ ամաչկոտ եմ, դրանց չարը տանի մայրիկը — հաճույքով ասաց Բարեն:

— Ո՛հ, բարե վորտորդին, — միասին բացականչեցին Լեվանն ու Գիզոն Իսային տեսնելով, վորն այդ միջոցին դուռը բաց արեւի և ժպտալով դիմեց դեպի հյուրերը:

— Ո՛ւր եյի մինչև այժմ, գավակս, հոգածությամբ հարցրեց մայրն Իսային:

— Սանութում, Միտոն հիմի փակեց ու յետ ել յեկա:

— Վաչ թե խանութում, սանամոր մոտ կլինեք, — ծիծաղելով ասաց Լեվանը և Իսային իր կողքին նստեցրեց:

— Ե՛հ Լեվան, դու իմ թշնամին ես, եդոնք չլինեն, թե չե հո գիտե՞ս, յետ ել քո բաներն աշխարհ կդցեմ:

— Ի՞նչ հարկավոր ե ծածկել, յեթե ցերեկը վորսի յետ ման դալիս, ուրեմն գիշերը պետք ե չե՞ վորսի յետեւից ընկնել — հանաքով մեջ մտավ Գիզոն:

— Գիշերով ինչո՞ւ պիտի վորսի յետեւից ընկնեմ, յերբ արդեն կապված եմ իմ երեյին:

— Տեսնո՞ւմ եք սրան, ծիծաղելով ասաց Գիզոն, — յետ կարծում եյի, թե դեռ վորսի յետ ման դալիս, իսկ դու արդեն կապած ես ունեցել... ուրեմն բանդ հաջող ե:

— Այո, հաջող ե, ասոված վկա, վոչինչ չի խանդարում, միայն այս ե, վոր սանահայրը տանն ե լինում, դրա համար ողորտ չկա...

— Եհ, բանի պետք չես յեղել, — բալաս, այն ժամանակ դնա, յերբ սանահայրդ տանը չի լինում, — ասաց նրան Իսակը, ապա զարձակ դեպի կինը, վորը գուրգուրանքով նայում եր Իսային:

— Ապա, Բարե, ընթրիքի պատրաստություն տես:

— Սփռոցը գցած ե, համեցեք:

Այս խոսքերից հետո, բոլորը մտան մյուս սենյակը, ուր պատրաստված եր սեղանը: Ընթրիքին ամեն բան ունեյին՝ թե ջրալի կերակուր, թե խորոված, չոր, թաց, գինին ել առատ:

Հյուրերը շուտ շուտ ուտում եյին ու խմում, ինչ բերում եյին՝ մաքրազարդում. խոսելուց ել հետ չեյին մնում, խոսում եյին դեսից-դենից, հնից-նորից: Իսակն ու Գիզոն հիշեցին իրենց ջահելությունը և յերկուսն ել այն յեղրակացության հանդան, վոր «ժամանակը փչացել ե», այն ժամանակվա ջահեղներն ավելի լավ եյին ապրում, քան հիմիկվաները:

Իսկ կանայքը, բացի Բարեյից, նստած եյին լուռ և ուտում եյին մի փոքր քաշվելով: Յերբ խորովածը բերին, մի-մի կտոր կերան և հյուրերին բարի գիշեր մաղթեցին և հեռացան: Մի փոքր հետո Բարեն ել, իր աղջկերանց պես, հեռացավ նրանցից: Սեղանի մոտ մնացին Իսակը, Լեվանն ու Իլան, վորոնք գինի խըմելը դեռ չարունակում եյին. արդեն կես գիշերից անց եր:

— Ի՞նչ, — նեղանալով պոռթկաց Գիզոն Իսակի կասկածի առթիվ և ձեռքը խփեց կրծքին, — թող մեզնի Գիզոն, յեթե նա իր խոսքին դավաճանի, թեկուզ դուրստ կտրեկու լինեն... Դու ինչպես յերեւում ե, լավ չես համարում ինձ...

Յրագրորդիկը—2
12155-52
ՊԵՏ. ՀԱՆՐԱՅՈՒՆ ԳԻՐԴԱՐԱՆ
ԴՈՒՍԵԼ. ԵՄԵԼՈՒՄՈՒՄ
ՀԱՅԿ—ՍՍՐԱ
Մ. Մ. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆ
Ս. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆ

— Վոչ, Գիդո ջան, դու իսկ մենք, թե կամ ըս, կամ Լեվանի մասին կասկածելիս լինեմ,—նեղացած Գիդոյի գլխին վարպետութեամբ յուզ քսեց Իսակը: Յերբ համոզվեց, վոր Գիդոն ու Լեվանը չեն դավաճանի, ապա սկսեց տանուտերի մասին:

— Յես տանուտերի մասին եյի ասում, լավ չարինք, վոր նրա անունով վավերացրինք:

Գիդոյի և Լեվանի համար այսքանն ել բավական եր. նրանց ինքնասիրութունը բավարարված եր և այս դործում, նրանք այնպիսի մասնակցութուն պիտի ցույց տային, վոր կարծես իրենց հարազատ վորդու համար լինեի:

— Ա՛յ, եղ իսկապես մտածելու յե,—մտահոգութեամբ բացականչեցին յերկուսն ել և խորը մտածմունքի մեջ ընկան:

— Ուզում եյի,—սկսեց Իսակն ելի այն ձեռքով,—նրան ել հրավիրել, բայց կողքներին վոր նստացնենք, վայ թե ավելի նաղ ու սուղ անի:

— Լավ ես արել, վոր չես հրավիրել, թե չե, հո գիտես դու—դացու բանը, հետը վոր լայսդ ես անում և պատիվ տալիս, ավելի յե գլխիդ նստում, եղ յես լավ գիտեմ,—պատասխանեց Գիդոն Իսակին, վերջինիս խոսքերից ավելի քաջայերված:

— Հայրիկ, դու տանուտերից մի վախի,—միջամտեց Իլան, յերբ նկատեց, վոր հայրն իսկապես վախենում ե. ինչպես կարող և վորեւե բան տեսլ ու չվկայել, Սիբիրից դենը կաքսորեն, արդեն հաստատված դործը վո՞նց կարող ե ժխտել: Դու Սիբիրով վախեցրու նրան ու են ժամանակ կտեսնես, թե յերգվելով վո՞նց ե ծընոտները դուրս գցում և անվերջ կանչում, վոր Դաթուան քեզ պարտ ե:

— Ճիշտ ե, բոլորովին այդ մտքովս չի անցել, ուրախ բացականչեց Իսակը. բայց շուտով ուրախութիւնն անցավ նրա դեմքից և ճակատը նորից կնճռոտվեց:

— Այո՛, այդպես ե,—մոռյալ բացականչեց Իսակը, յեթե նա թուղթը վավերացնելու ժամանակ չգիտեր, թե բանն ինչումն ե, և այժմ ել վոչինչ չգիտե, նա կարող ե ասել, թե յես չգիտեյի, թե ինչ եմ վավերացնում, վորովհետե կարգալ չգիտեմ:

— Ավելի լավ, յեթե գրել—կարգալ գիտենար, չեր վավերացնի, թող այժմ ամեն բանի պատասխան տա. ի՞նչ պիտի անի, վոր չվկայի. ինչպե՞ս կարող ե ասել, թե վավերացրի, բայց չգիտեյի, թե ինչ եմ վավերացնում: Մի գուցե հանկարծ նրան վավերացնելու

տային թափափորի հակառակ վորեւե բան, առանց հասկանալու պիտի վավերացնե՞, ապ թող ասի, կտեսնի, թե վոր կողմը կըչեն նրան...—համոզված պատասխանեց Իլան ու պայծառ դեմքով նայեց հորը, վորն իսկույն վեր թռավ ուրախութիւնից ու գրկեց վորդուն:

— Ասոված վկա, վորդի, դու ինձնից ավելի խելացի յես,—բացականչեց նա և պինդ սեղմեց կրծքին ու համբուրեց նրան:

4.

Վաղուց ժողովուրդը հավաքվել եր դավառական դատարանում ու տեղ եր բռնել: Մեծ մասամբ գյուղացիներ եյին: Ամենքը գլուխները կախ եյին արել ու տխուր նայում եյին հաշտարար դատարանին և կարմիր մահուղով ծածկած սեղանին, վորի վրա դրած եյին գրիչ ու թանաք և մի քանի գիրք: Ժողովրդի մեջ եր նաև Դաթուա Ծրոմիչիլին, վոր շուտ շուտ նայում եր Իսակին ու նրա վկաներին, վորոնք ցածր ձայնով ինչ վոր բանի մասին զրույց եյին անում իրար հետ:

«Վայ ինձ,—մերթնդմբով ինքն իրեն բացականչում եր սրտնեղած Դաթուան, յերբ նայում եր սեղանի մոտ նստողներին, և շարունակում—«Ի՞նչ ե ուզում ինձնից եղ անով—տեղով քանդվածը, վոր դուր տեղն ինձ քաջ ե տվել այստեղ: Միթո՞ւմ ի՞նչ պիտի տանի, վոր դանդաղվել ե...»

«Միթո՞ւմ ի՞նչ պիտի տանի, վոր դանդաղվել ե»—այդ խոսքերը կրկնում եր Դաթուան նրա համար, վորովհետե համոզված եր, վոր ինքն արդար ե և մի բոլոր անգամ չեր կարողանում յերևակայել, թե ինչպես կարող են, տիրող որեքնների սահմանում, հանկարծ սուտ պահանջ ներկայացնել և ուղենալ վորեւե բան ստանալ նրանից:

Յերբ քահանան ծանուցագիրը կարգաց և հայտնեց, վոր Իսակն և դանդաղվել վաթսուն թումանի համար և դրա համար ել դատարան են կանչել, նա խիստ դարձացավ և յերկար ժամանակ ուշքի չեր գալիս:

— Հետո՞, ի՞նչ կարող ե տանել, վոր դանդաղվում ե, եղ հո անիբավութիւն ե: Պարտ՞ չեմ, բայց նա անպատճառ ուզում ե մի բան պոկել. բա՛ աշխարհիս յերեսին դատաստան չկա՞, արդարութիւն չկա՞... մի վորք տարակուսանքից հետո հանգիստ սրտով ասաց նա քահանային և հետ դարձավ տուն:

Դրանից հետո Դաթուան այդ մասին իսկի չէր ել մտածում և նշանակված ուրը հանդիստ սրտով դնաց դապառական դատարան, վորտեղ այժմ նա տերիչներին հետ սպասում էր, թե յե՛րբ պիտի դուրս գա հաշտարար դատավորը, իր դործը քննելու, վորպեսզի բարդարացած՝ տուն վերադառնա. ահա բացվում է սեղանի դիմացի դուռը, դուրս է գալիս հաշտարար դատավորը, վորին տեսնելուն պես՝ ամենքը վորքի յեն կանգնում: Նա նստեց, չլիքան ձգեց վզովը—առանց նայելու ժողովրդին: Նստելուն պես սկսեց քրքրել իր հեռ բերած թղթերը. մի քանիսն ել մոտեցրեց նրան քարտուղարը:

— Նստե՛ք,—կանչեց ժողովրդին դուրս մոտ կանգնած սպասավորը:

Բոլորը նստեցին: Այդ միջոցին ներս յեկավ մի յերիտասարդ՝ պորտֆելը կռան տակին և ժպտացող դեմքով դնաց դատավորի մոտ և սկսեց ինչ վոր փսփսալ նրա ախանջին:

— Եղ ե՞, վոր դովում են,—հետաքրքրությամբ հարցրեց յերկրորդը և ուշադրությամբ նայեց Գիդոյի «ազվովատին»:

— «Սուգիայի» հետ ինչ դոստ է յեղել, տես, վոնց են իրար հետ ծիծաղում... չարունակեց ելի նույն դյուղացին, յերբ նստեցին:

— Իհարկե... դա և «սուգիան» ա՛յ, եսպես են,—պատասխանեց առաջինը և ցուցամատներն իրար մոտեցրեց:

— Յերանի դրան,—բացականչեց յերկրորդը և լոնց:

Դատավորի տեսքը մի քիչ ահ ազդեց Դաթուային և նրա մըռայլ դեմքը կասկած դարթեցրեց նրա մեջ: «Վայ թե ստի»: Բայց այդ միջոցին լուսամուտի մոտ դրված խաչ ու ավետարարը նկատելով՝ նորից հուսադրվեց—«վոնց պիտի ստի, յերբ արդար եմ», —մտածեց նա և սկսեց հետեւել դատավորի յուրաքանչյուր շարժմունքին:

Դատավորը վերջացրեց իր գրույցը Գիդոյի «ազվովատի» հետ և անմիջապես անցավ գործերի քննության:

Դուրս կանչեց մեկին, ապա մյուսին, յերրորդին և այսպես հերթով քննում եր դործերը, և ամեն անգամ դատավճիռը կարգալիս՝ ժողովուրդը վատի յեր կանգնում:

Հերթը հասավ Դաթուային:

Դատավորը կարդաց իսակ ձամխաչվիլու և Դաթուա Շրոմիչվիլու անունները, վորոնք իսկույն ներկայացան:

— Դու,—ասաց դատավորը,—իսակ ձամխաչվիլուն, վախճուն թուման պարտ ես յեղել, ինչո՞ւ չես վճարել...

— Ինչի՞ յեմ պարտ, չարդ տանեմ, իմ ուրումս դրանից պարտը չեմ վերցրել. մի յերեք թուման պարտ եմ, են ել հորս վերցրած պարտքն է, ես աշնանը հաշիվս կվերջացնեմ:

— Վոչ թե յերեք թուման, այլ վախճուն թումանի համար է գանդատվում. ահա մուրհակն ել այստեղ է. սուտ հո չեն դրել ու վախերացրել:

— Դրա համար ի՞նչ դժվար բան է ստեր հնարելը...

— Շատ մի խոսիք, չե՞ վոր վկաներ ել ունի:

— Յերբ պարտ չեմ, ի՞նչպես չխոսեմ:

— Լուր, լավ,—բարկացավ դատավորը և կանչեց վկաներին: Իսկ իսակն այդ ժամանակ կանգնած եր լուռ և յերբ Դաթուան ժխտում եր իր պարտքը, նա վորպես թե դարմանալով՝ քմծիծաղ եր տալիս:

— Յերգվեցնե՞մ,—հարցրեց դատավորը Դաթուային, յերբ դուրս դնացին մեռելի գուլն ստացած Գիդոն, Լեվանն ու տանուտերը:

— Յերգվեցրու, տեսնե՞ք ինչպես կարող են սուտ ասել,—պատասխանեց Դաթուն, ապա դարձավ տանուտերին:

— Յես պարտք յե՞րբ եմ վերցրել, վոր դու ավերացրել ես. հա՞...

Այս հանկարծակի հարցը բոլորովին չփոթեցրեց ու քրտնեցրեց նրան, վորից քիչ մնաց վայր բնկներ:

— Ի՞նչ գիտեմ, յերբ ես վերցրել,—վնթինթաց նա ախամա և իսակին նայեց այնպիսի աչքերով, կարծես ուզում եր ասել՝ աստված ո՞չախդ քանդի, վոր դու ինձ ես կրակն ես գցել:

— Յեթե չլիխտիլի, տո, տնաքանդ, բա ո՞ւր էլիք կնիքը իւրփում, ավելի բարձր ձայնով ասաց Դաթուան և աչքերը չուեց տանուտերի վրա:

— Ձեր կանցելարիան հո չե՞ այստեղ, մի բղավիր—գայրացավ դատավորը և դիմեց մնացածներին:

— Գնացեք, նստեցեք, հիմի կգա քահանան:

Բոլորը հետ դարձան և նստեցին իրենց տեղերում. դատավորը սկսեց ուրիշներին գործերը քննել: Դաթուան քահանայի անունը լսելով՝ հուսադրվեց, վորովհետեւ դատավորի բռնած դիրքը նրան վախեցնում ու կասկածի մեջ եր գցում: Տանուտերն ավելի ևս վա-

խեցալ ու մտածմունքի մեջ ընկալ: Յերբ դատավորը կանչեց նրան, կարծում եր, թե առանց յերդման կազատվի, քանի վոր քահանան չեր յերեվում. բայց հուսախաբիվեց: Նա պիտի յերգվեր:

«Ջհանդամը դրանց գլուխը, թող Սիրիբ քչեն», — յերկար մտածելուց հետո ասաց տանուտերն ինքն իրեն, բայց այդ միջոցին աչքի առաջ պարզ ներկայացավ իր տունն ու տեղը, ընտանիքը և սարսուռ անցավ նրա վողջ մարմնով:

«Տեր աստված, ես ինչ կրակի մեջ եմ ընկել», — մրմնջաց նա և ձեռքերը մեկնեց դեպի առաջ, կարծես թե մեկին ուղղում եր գրկել և հրաժեշտ տալ: Փոխանակ յերեսին գրկելու, վորը սպասում եր նրան, ձեռքերով բռնեց իր առաջ նստողին, վորը հետ նայելով՝ հարցրեց. «— Ի՞նչ ես ուղղում»: Իրեն ուղղած հանկարծակի հարցը սթափեցրեց նրան, բաց թողեց ձեռքերն ու ասաց. «վոչինչ, ձեռքս չկալով»:

«Վոչ, վոչ, չեմ կարող ներել», — վճռական կերպով բացականչեց նա, յերբ նրա առաջ նստած մարդը նորից մյուս կողմը նայեց և քրտնած ճակատը սրբեց:

Այդ միջոցին ներս մտավ քահանան, վորը մյուս վկաների հետ միասին գուրս գնաց յերգվեցնելու:

Յերգումից հետո դատավորը նորից սկսեց Դաթուայի գործը և վկաներից յուրաքանչյուրին հարց ու փորձի յենթարկեց ասանձին՝ առանձին:

Յերեք վկաներն ել միատեսակ ցուցմունք տվին, վոր Դաթուան իրոք Իսակին սպարտ է վաթսուն թուման:

— Այդպես, չեն մնա ձեր ոջախն ենպես, ինչպես վոր ետոր ճիշտ վկայեցիք իմ մասին, — մորմոքված սրտով, համարյա թե լավ արտասանեց Դաթուան ու նրա ծնկները թուլացան:

Յերբ վկաները վերջացրին իրնց ցուցմունքները և ստորագրեցին իրենց ցուցմունքների տակ, դատավորը մի քանի բան խորհելուց հետո՝ սկսեց կարդալ դատավճիռը, վարի հիման վրա Դաթուա Շրոմիշվիլին պիտի վճարեր Իսակ ձաժխաչվիլուն վաթսուն թուման, իսկ դատական ծախքերի համար ել ութ ուրբլի:

— Աստված չունե՞ք, ինչո՞ւ պիտի դուր տեղը վճարեմ, — կանչեց Դաթուան, յերբ լուց դատավճիռը, և բարկաթյունից արտասվեց:

— Ինչպե՞ս թե՛ դուր տեղը, — զայրացավ դատավորը, դատավճիռը գնելով մի կողմ:

— Աստված, յերկինք, գետինք, պարտ չեմ... հախապեղեք, քրիստոնյաներ չե՞ք...

— Լավ, դեռ, ուղղում ես, ներկայացրու ավելի բարձր մարմին:

Ուրիշ տեղ ո՞ւր պիտի տանեմ, այստեղ վոր արդար դատաստան չեք կորում, ուրիշ տեղ արդար դատավճիռ կտա՞ն:

— Դուրս տարե՞ք եղ արջին... կանչեց զայրացած դատավորը և վեր թռավ տեղից բոլորովին ալլայլված:

5.

Նենեն և իր ութ տարեկան տղան՝ Դաբրոն, վաղուց և, ինչ քնած են: Քնած են գյուղում նաև ուրիշները, և իսկապես գյուղում ո՞վ կմնա արթուն, բոլորն ել աշխատանքից հողնած՝ տուն վերադառնալուն պես պառկում են քնելու մինչև առավոտվա մթնշաղը՝

վորտն անդամ չեն չարժում: Բայց Դաթուայի աչքերի քունը բոլորովին կտրել եր: Նա յերկար ժամանակ, սրահում պտտվում եր շամփրի պես և վշտից խեղդվում: Նա չեր կարողանում հաշտվել, այն բանի հետ, վոր նրա այգին այսոր այնպես անխիղճ կերպով ձեռքիցը խլեցին և տվին Իսակին:

Մինչդեռ լուսինը ժպտում եր Դաթուային և կարծես, թե ասում՝ «Դժբախտ, աշխատանքի վորդի, ինչպես տեսնում եմ, բախտը քեզ չի ժպտալու... քանի դար ե, ինչ վոր դու ստորեկ ես և քո աշխատածն ուրիշն ե տանում... յեթե առաջ Լուսարսարները, Ռեվաղներն ու Արչիլներն էյին ձեռքիցդ առնում ապրուստդ, այժմ Իսակներն են քո աղաները, ունեցածիդ տերերը: Խղճուկ մարդ, մինչև յե՞րբ պիտի համբերես»... «Լուսինը կարծես, չկարողանալով դիմանալ Դաթուայի տխուր հայացքին, ծածկվեց ամպի հետևը, սրահը մթնեց:

«Տեր աստված, որհնվի քո դատաստանը, — բացականչեց Դաթուան լուսնի ծածկվելուց հետո ու նստեց իր տեղում: Նայեց իր շուրջը, նայեց Նենեյին ու Գաբրոյին, վորոնք հանգիստ քնած էյին ու լաց յեղավ: «Ել ինչո՞վ պիտի ապրեցնեմ ձեզ... Թշնամուն, բարեկամին կամ սատո՞ւն ինչո՞վ պիտի պատասխան տամ» — դողողոջուն ձայնով կանչեց Նենեյին ու թեքվեց նրա կողմը:

— Դաթո, Դաթո, չարդ տանեմ, եղ վո՞նց խլեցին մեր ալ-

զին, վոր ձայն հաննայիր,—թույլ, բայց սիրով լի ձայնով բացականչեց Նենեն:

Այս ձայնը հանկարծակի թափ անցավ Դաթուայի մարմնով և ամբողջապես ցնցեց նրան:

— Նենե, — կանչեց նա կնոջը, բայց պատասխան չստացավ. Նենեն հանդիսա քնած էր:

— Քնած է, քնած... գլուխը շարժելով և դռն ժպտալով ասաց նա և յերկար ժամանակ աչքը չէր հեռացնում և շուտ-շուտ չրթունքները շարժում, կարծես թե՝ բան էր խոսում:

— Յես մարդ եմ, — բացակայեցեց նա յերկար նայելուց հետո և ելի պառկեց. — Մուլքը խլում են, շունչդ կտրում, խոլ դու վնջիարի պես գլուխդ քաշ ես արել և ձայն չես հանում. վայ քեզ, իմ անտեր գլուխ, — բղավեց նա ու ձեռքով պինդ խփեց գլխին:

«Ուրիշն իմ տեղը արյուն կլժափեր, հենց դռան շեմքին կսպաներ իրեն և ուրիշին ներս չէր թողնի. իսկ յե՞ս, ինքս տալու և հանձնեցի... թո՛ւ... բարկացած թքեց և աչքերը փակեց...»

— Ինձ դռնե թող, ա՛յ մարդ, յեթե դու բան չես ասում... նույն ձեռքով և արագ կանչեց Նենեն ու ձեռքերը շարժեց:

— Կնոջ լաչակ պիտի լինի դցած գլխիս, վոչ թե տղամարդու գլխարկ բացականչեց նա, Նենեյի խոսքերը լսելուց հետո և վստաքի յելավ:

— Ե՛րե... խորը ախ քաշեց Նենեն և կողքը շուտ ավեց:

Այդ միջոցին լուսինը դուրս նայեց ամպերից և լուսավորեց Նենեյին: Նրա չոր, դարկացած սիրուն յերեսը փայլեց, ավելի գեղեցկացավ ու գերեց Դաթուային. նա իր կնոջը դեռ այդչափ սիրուն չէր տեսել և այդ գեղեցկությամբ գրավված՝ չոքեց նրա առաջ:

— Նենե, Նենե, — մրմնաց նա քնքուշ ձայնով, — փռված ես, չե՞ս, վոր ինձ նման անձար մարդ ուղեցիր, մի՞թե յես քեզ արժանի չեմ... փոչ, Նենե, յես անձար չեմ, մի փռվածանի...

«— Հարայե, հարայե, հառիահարայե», — լավեց այդ միջոցին յերդի ձայն:

Դաթուայն շուտ վեր թռավ, սթափվեց այդ ձայնից և դարձավ մարմնացած ուշադրություն: Նա կարծեց, թե լսողությունն իրեն խաբեց, բայց յերգը չէր ընդհատվում:

— Նա յե, նա յե, ... նա յե քեֆ անում, ուրախ է, վոր այդպիսի խլեց... ասաց նա և սկսեց ձեռքերով ինչ վոր բան վնտրել: «Սուսիբուլի» (սփրոցի) յերգը հետզհետե ավելի պարզ էր լսվում:

— Մեղավորն յես չեմ, ասոված... չոքելով և ձեռքերը վեր բրածրացնելով կանչեց Դաթուայն և արտասովալից աչքերով՝ դող-գոջուն չրթունքները քնքշաբար միացրեց Նենեյի տաք չրթունքներին, վորոնք Դաթուայի չրթունքների հպումից մի գիշ դող-գողացին:

6.

Իսկ ձամիաշվիլու պատշգամբում, մոմերով լուսավորված սեղանի շուրջը նստած էյին հյուերերը: Դատարանական և «պուլիցիայի» պրիստավները նստած էյին ձաղերի կողմը, սեղանի վերին և ներքին ծայրին՝ Գիդոն ու Լեվանը. իսկ Իսակն ու իր վորդի Իլան՝ պրիստավների գիմացի պատի մոտ:

Ամենքն ուրախ տրամադրության մեջ էյին, նամանավանդ Իսակը. նա այդ յերեկո հալվում էր կերոնի պես: Այսոր կատարվել էր նրա վաղուցվա իղձը, ել ինչո՞ւ չպիտի ուրախ լիներ:

Նա, յերբ բավական լավ կոնձեյ էր, սկսեց «սուսիբուլի» յերգել, վորին ձայնակեցին Գիդոն ու Լեվանը: Յերկար ժամանակ է, վոր նա չի յերգել այս յերգը. նրա կարծիքով այս յերգը գյուղացիներին սաղական բան է և վոչ թե Իսակի նման մարդուն:

— Բըավո, բըավո, բղավեցին պրիստավները և ծափահարեցին, յերբ Իսակը վերջացրեց «Սուսիբուլի»-ն:

— Տեսնում ե՞ք, Իսակը վոնց լավ է յերգում, ասին Գիդոն ու Լեվանը և սկսեցին ծիծաղել:

— Եքստրա, էքստրա... Իսակի կենացը, — կանչեց պուլիցիական պրիստավը և լցրեց գավաթը: Ուրիշներն էլ լցրին և սկսեցին գավաթների չրխկոցը:

— Իզա՛կ, — գավական հեռվից լավեց մի ձայն, վոր կանչում էր Իսակին: Գավաթների չրխկոց դադարեց. նայեցին այն կողմ, վոր կողմից լավեց ձայնը, բայց մոմերի լույսը խանգարում էր նրան տեսնել:

Իսկ Իսակը լիքը գավաթը ձեռին վերկացավ ու կանչեց.

— Ո՞վ է...

— Մի փոքր սպասիր...

— Ո՞վ ես...

Հրացանի թնդյունն ընդհատեց իսակի խոսքը։ Մոմերը հանդան։ Լսվեց ամանեղենի ջարդվելու ձայնը, սեղանների աղմուկը և ինչ վոր ծանր ու փափուկ բանի վայր ընկնելը։

— Վո՛ւյ, վո՛ւյ,— աղաղակելով, դուրս փախան տնից Բաբեն և իր աղջիկները։

— Մի՞ վ... ի՞նչ... վո՞րտեղ... մոմ... բացականչում էլին ներկա յեղողները և լեղապատառ վաղում այս ու այն կողմ ու չեյին կարողանում վորոշել, թե ես ինչ փորձանք եր վոր յեկավ նրանց դէմին։

Փոքր աղջիկը վաղելով դուրս բերեց վառած մոմը, վորի լույսի տակ ներկա յեղողներն ականատես յեղան հետևյալ տեսարանին։

Սեղանների արանքում, ամանեղենի կտորտանքների մեջ իսակը սրտից վերափորված՝ թավալում եր դինու և արյան մեջ։

ԱՅՍ Ե ՄԵՐ ԿՅԱՆՔԸ

(Պ Ա Տ Կ Ե Ր)

— Աբա, մի-մի «ստաքան» արագ ածա, վոր մի կարգին տաքանանք,— ասին գյուղացիք խանութպանին, փայտի դատարկ սայլերին յեղները լծելույ հետո։

— Այս բոպեյիս.

Խանութպանը ներս գնաց խանութ, նրան հետեվեցին և գյուղացիք։ Խանութպանը գյուղացիների առաջ շարելով դավաթները՝ լցրեց ողին։

— Համեցեք, ձեր հոգուն մատաղ, ուրիշ բան հո չեք տնուշ անի, մի փոքր հետո հարցրեց խանութպանը։

— Ձե, Շաքրո ջան,— պատասխանեց մի գյուղացի և վերցրեց լիքը դավաթներից մինը, ապա դարձավ դեպի մյուսներն ու ասաց.

— Խմեցեք, ել միք ուշանա։

Մյուս գյուղացիք ել վերցրին դավաթները և խմեցին խանութպանի կենացը. վերջինս ել փոխադարձաբար բոլորին բարիք ցանկացավ։

— Բաս եղպես, գնում եք, ելի,— հարցրեց խանութպանը գյուղացիներին, յեր նրանք դատարկեցին դավաթները. ապա բերանները դրին խանութպանի տված մի-մի պատառ չոր հացն ու սկսեցին խղճուկ կերպով ծամծամել։

— Այո՛, քեզ մատաղ, ուրիշ ժամանակ վոր լինել ելի կմնայինք,— սկսեց մի գյուղացի... յեղները կպահեյինք տաք գոմում ինքներս ել մի լավ կքնեյինք. բայց ինչ անենք, չի լինի։ Վոմանք նշանածի համար «բուզիկի» յեն տանում, վոմանք ել սանամար համար՝ կերոն, «պոլչապոչկեք», վոմանք ել ալոց համար ինչ վոր... յեթե առափսյա վաղ չհասնենք, նրանից հետո ել լաղաթ չունի։

Այս խոսակցության ժամանակ, գյուղացին ծոցից հանեց

իննը տեղով կարկատած մի փալաս, վորի ծալքերից հազիվ հաղ դուրս քաշեց մեջը պահած մի շահանոցը և զրնդացնելով ձգեց խանութպանի առաջ, ասելով.—

— Հավատա, յեղբայր, հինգ մանեթից այս միայն մնաց, ահա ես ել քեզ:

— Հի՞նգ, հինգ մանեթով ծախեցի՞ք փայտը,—հարցրեց խանութպանն ու ավելացրեց.—լավ գին ե ունեցել:

— Աստված բարին տա, լավ գին ունի հիմա, բայց ել վորտեղ ե են անտեր փայտը,—համարյա թե միաբերան առացին ամենքը և հետն ել շահանոցներ դեցեցին սեղանի վրա:

— Աստված չեն պահի բոլորիդ,—ասաց խանութպանն ու շահանոցներն ածեց արկղի մեջ:

— Ապա, հիմի գնանք, թե չե կուշանանք,—հիշեցրեց գյուղացիներին մինը և դուրս դնաց. սրան հետեվեցին և մյուսները, դրսից կանչելով խանութպանին՝ մնաս բարով, Շաքրո, հաջորդություն...

— Աստված բարի ճանապարհ տա բոլորիդ.—ձայն տվեց ներսից խանութպանը:

Գյուղացիք ճանապարհ ընկան դեպի տուն և բարձր ձայնով խոսում էին իրար հետ այն մասին, թե ինչպես առաջիկա բախտավոր ուրը կուրախացնեն նրանց, վորոնց համար ընծաներ էին տանում, հետն ել դովաբանում էին իրանց ընծաներն ու արժեքը բարձրացնում:

— Իմ «բուզիկան» այնքան լավ ե, վոր ինքն իրեն ել կածի,—սկսեց նրանցից մեկը:

— Այ մարդ, են հեր ուրհամ բուզիկա ծախողը,—չարունակեց ելի նույնը—այնպես կլվացրեց, վոր չդիտեմ վոնց ասեմ... յերեք մանեթ գին պիտի տայի. բայց աստված յերկար կյանք աա, յերկուսով տվեց:

— Ինչ ասել կուզի, ապա են Ժամանակ տեսնելի, թե վոնց կթնդացնելի մեր գյուղի աղջկերանց սրտերը, ծիծաղելով ասաց Իլիկն:

— Վոչ միայն բուզիկա ածել, դահիրա (դափ) ածելն ել վոր գիտենաս, ելի մեր աղջկերանց սրտերը չես կարող թնդացնել, քեզ ասելով են նայում, ասպեր ջան, դժվար թե հավանեն:

— Են անխժածները, այ մարդ, «քոքոլա» յեն տալիս (հողը գլխիդ), յերբ աչքով եմ անում նրանց, և յերեսները դարձնում են ինձնից:

— Քո աչքով անելուն այնքան են ուշադրություն դարձնում, վորքան քալիթառ շան հաջոցին,—հանաքով առաց մի սայլապան:

— Ծիչտ վոր այդպես ե, են անպիտաններն իմ ի՞նչը չեն հավանում, ուրիշներին պակաս տղա յե՞մ. մի հինգ անգամ փորձեցի նշանովել, բայց չեղավ. ուրիշներին ուղեցին, ինձ՝ չե, քիչ ե մնում այդպես ծերացնեն ինձ:

— Գլուխդ դեռ ծեր չե՞ս համարում, հա՛,—ծիծաղելով ասաց մի սայլապան, վորին հետեվեցին և ուրիշները:

— Ծիչտ, Իլիկո, եդ բուզիկան ո՞ւմ համար ես առել:

— Ո՞ւմ համար պիտի առնեյի, քրոջս համար. են անտեր տեղում, ա՛յ մարդ, քալոր ել չեն տանում, դեռ ևս մի սանամայր ել չունեմ,—ծիծաղելով ասաց Իլիկոն:

— Մի անգամ վոր աչքիցն ընկար, Իլիկո ջան, այնպես ել կշարունակվի, բանի տեղ չեն դնի, սրանից հետո յել դժվար թե հաջորդություն ունենաս:

Ահա այդպես կատակելով ու ծիծաղելով բախտական հեռացան Մցխեթ գյուղից: Վերջը քունները տարավ և շինեղների ու յափնջիների մեջ փաթաթված քնեցին սայլերում:

— Ապա՛, Միմոն, եդ քո գոմեշները շախով քչի, կարելի յե առավոտյան վաղ տուն կհասնեն, վոր «մեկվեկներ»*) մենք ինքներս լինենք, կանչեց Իլիկոն առաջին սայլի վրա դանդաղ տանին—քսան տարեկան սայլապանին:

— Ի՞նչ կարիք կա շախով քչելու, արյուրական չին տանը կլինենք:

— Յերանի թե այդպես լինի,—բացականչեց Իլիկոն, վորից հետո յել ձայն չհանեց:

Սայլապանների քունը տարավ, քնել են նաև Արադվա**)) գետից

*) «Մեկվեկներ» վրաց մեջ կոչվում ե այն անձը, վոր նոր տարու ուրը, առավոտյան վաղ, առաջին անգամ վորք ե դնում մի վորեկ քնտանիքի տուն. վրաց կարծիքով՝ այդ անձից ե կախված այդ ընտանիքի բախտավորությունն ամբողջ տարին:

**) Արադվա գետը միանում ե Գուր գետի հետ՝ սլաոմական Մցխեթ գյուղի մոտ:

աջ և ձախ գտնվող սարերն ու դաշտերը: Այդ լուսնյակ գեղերը, վոր հազվադեպ բան չէ Սրազվայի ձորում, վոչվոք չի խանդավառում նրանց քաղցր քունը: Արթուն են միայն սայլերին լծած ու չուլով ծածկված յեղներն ու գոմեշները, վորոնք վորոճալով ու պոչերը թեթե թափահալելով՝ հազիվ են շարժում վտանները սար ու դաշտի մեջտեղով անցնող, սպիտակին տվող կեռ ու մեռ խճուղու վրա: Զի քնած նաև Սիմոնը, վորը կուչ է յեկել առաջին սայլի կոփի վրա և դառն կերպով մրմնջում է, սայլապանի յերգը, վորին ականջ եյին դնում միայն նրա «Լոմա» և «Նիկորա» յեղները:

Ինչե՞ր չեյին պատկերանում Սիմոնի այդ առնական ու պարզ հիշողի մեջ... նրա, վոչ միայն նրա, այլև նրա յեղբայրակիցների ամբողջ եյությունը, նրանց ամբողջ անցյալը, ներկա և ապագա կյանքը, նրանց ուրախությունն ու վիշտը, լավն ու վատը ամբողջապես արտհայտվում եյին նրա յերգի մեջ, և նա այս սրտի խորքից բղխող գյուղական կյանքի դառնությունը հավատում էր միայն իր հավատարիմ անասուններին՝ Լոմային ու Նիկորային, վորոնց ձայն եր տալիս, «թու, է» ասելով յերգի ամեն մի տունը վերջացնելիս, կարծես թե՝ ուզում եր ասել Նիկորային ու Լոմային—չքնեք, ականջ դրե՛ք, հո՛ տեսնում եք, ձեզանից ավել ականջ դնող ու մեր ցավին կարեկցող վոչ վոք չունենք: Գոմեշներն ել, Սիմոնի յուրաքանչյուր կանչից հետո, մի փոքր ձայն եյին հանում և կարծես ասում. «մի վախիր, սիրտդ լավ պահիր»: Սիմոնը խրախուսված նրանից, վոր իրեն ականջ են դնում, ավելի դառն ու ավելի զգացմունքով մրմնջում եր իր յերգը:

Այսպես իրար հետ սրտի խորհուրդներով զբաղված Սիմոնն ու իր յեղները չիմացան, թե ինչպես հասան Նարեկավալի գաղիվայրին, վորտեղից արևելյան կողմը յերեվում եյին Սաղուրամոյի անտառապատ լեռները, իսկ արևմտյան կողմը լայն ու ընդարձակ Ծիլկանի ու Մուխրանի դաշտն ու թփուտը: Ուրիշ ժամանակ այդ բոլորը հիանալի տեսարան եր ներկայացնում, իսկ այժմ, թե՛ դաշտերը և թե՛ սարերը մի տեսակ տխուր պատկեր ունեյին. այժմ նրանք բոլորն ել ծածկված եյին ձյունով և վոչ մեկի վրա կենդանության նշույլ չեր յերեվում: Ահա այդ

պատկերը ճամբորդի աչքը սաստիկ հույնցնում է, թմրեցնում ու քնացնում:

Այս պատկերը կարծես թե, Սիմոնի վրա յնլ ազդեց. նա յեկ գլուխը կախ գցեց ու մրմնջալով աչքերը փակեց: Սայլերը Լոմայի և Նիկորայի առաջնորդութամբ իլան ու անցան Նարեկավալի գաղիվայրը: Անցան և Նարեկավալի խանութը, վորը գտնվում եր հենց Նարեկավալի տակ, վորտեղից այդ ժամին նշմարվում եր ճրագի մի աղոտ լույս միայն...

Լոման և Նիկորան կամաց-կամաց առաջ եյին շարժվում և սպասում իրենց տիրոջ խրախուսող ձայնին: Բայց արդեն բավական ժամանակ եր անցել, ինչ նա չեր կանչում ու քնել եր: Քանի վոր յեղներն այլևս չեյին լսում իրենց տիրոջ ձայնը, իրենք ել ձանձրացան ու կանգ առան՝ քնելու համար: Բայց Սիմոնը զգալով այդ՝ զարթնեց և «թու, է» կանչեց: Գոմեշները հենց վոր ձայնը լսեցին, խսկույն սթափվեցին, առաջ շարժվեցին ու սայլը դանդաղ տարան առաջ, իսկ Սիմոնը նժրից փակեց աչքերն ու քնեց...

Հենց այդ ժամին հանկարծ յերևաց դեպի սայլերը սլացող մի կառք, վորին յերկու կողմից հետևում եյին յերկու զինված չափառ: Կառքը հետզհետե մոտենում եր սայլերին և ավելի պարզ լսվում եր ձիերի փնչոցն ու նրանց վտտների շտապ դուրիյունը: Առջևից վաղ տվող մյուս չափառը և յերկուսն ել արագ մոտեցան սայլերին:

— Ու, յես ձեր... ճչացին չափառներն և քնած Սիմոնին ու նրա գոմեշներին սկսեցին մտրակներով հարվածել:

Խեղճը չլմած վեր թռավ և հանկարծ սայլից գլխիվայր ընկավ ցած:

— Դե՛նը քչեցեք, դենը,—հայհոյելով և մտրակների շրջա-կոցով մի կողմ քչեցին սայլը:

Սայլերն ու սայլապաններն իրար խառնվեցին: Այս հանկարծակի աղմուկից ու ծեծից չչկած՝ սայլապաններն ուղքի չեյին կարողանում դալ և հո՛, հո՛ բացականչություններով դես ու դեն եյին ընկնում: Կարծում եյին, թե աշխարհի զորքն իրենց զլխին է հավաքվել ու մտադիր է բոլորին կոտորել: Սայլերի մի մասը ճամբից դուրս յեկավ, մի մասն ել ճամբի կողքերին յե-դած խրտմատներն ընկան ու մնացին:

Այս իրարանցման ժամանակ սալերի կողքով դղրդոցով անցավ Կալկալից (Վլադիկալկալ) յեկող կառքը և սալապաններն էլ դուրս յեկան ճամբի վրա:

— Կառք և յեղել եդ անտերը, — բացականչեց Իլիկոն, յերբ դուրս պրծավ մացառներից և նայեց այն կողմ, վար կողմն արշավում եր կառքը:

— Ո՛հ, վոնց եյին թակում եդ անաստվածները, — ասաց մեկը մեջքը քորելով:

— Են անաքանդը մեջքիս այնպես պինդ չրխկացրեց, վոր աչքերս պեծին տվին, — ասաց մյուսը:

— Յես վոր ժամանակին չղարթնեյի ու գլխիս ճարը չտեսնեյի, ինձ ել լավ կըտուկեյին, — ասաց ամենից վերջը Իլան:

— Ե՛հ, ախպեր, ամեն բանում ստատնա յես, ամենից յես դու եյեր, չե՞:

— Ենպիսի ոճ ես, վոր չեն հավանում քեզ մեր գեղի աղջկերքը, է՛, — ասաց մյուս սալապանը:

— Յերանի թե ոճ լինեյի, վոր են մեր գեղի աղջկերանց... բացականչեց ծիծաղելով Իլիկոն:

— Ա՛յ, դրողը տանի քեզ, լավ աղամորդին դու յիս, ամենքը միաբերան ասին Իլիկոյին, ծիծաղելով:

Այս խոսակցության միջոցին նրանք իրենց սալերն ուղղեցին: Այն է, պատրաստվում էյին ճամբա ընկնելու, յերբ նրանցից մեկը ճամբի կողքին խրամատում նկատեց մի բան և կանչեց.

— Ես ո՛ւմ սալն է կանալում:

Ամենքը նայեցին այն կողմը:

— Ո՞վ է պակաս.

— Տղերք, Սիմոնի սալն է, — կանչեց մին և հարցրեց — իսկ ո՞ւր է ինքը:

— Սիմոն, — կանչեց դուղացիներից մեկը. բայց վոչ մի տեղից պատասխան չեղավ: Իլիկոն թռավ սալից և շտապով վաղ տվեց Սիմոնի գոմեշներին կողմը, սակայն հանկարծ կանդ առաջ ու, գունատվեց՝ հաղիվ լսելի ձայնով բացականչեց.

— Ես ինչ դժբախտություն ե պատահել, ձեզ մատաղ.

— Ի՞նչ է, մարդ, — սարսափած հարցրին միաձայն և շտապով վաղ տվին Իլիկոյի կողմը:

Ձեր թշնամին քար դառնա, ինչպես քարացան սալապանները՝ բերանները բաց. չեյին իմանում ինչ ասեն, յերբ տեսան դոմեշների մոտ յերեսն ի վայր, քունքը ջախջախված Սիմոնին:

— Հիմի ո՞վ կղիմանա սրա մոր կսկծին, — բացականչեց նուրից Իլիկոն:

— Են թշվառի համար բախտավոր ուր դժբախտության պիտի վտիվի, — ասաց մինը և գլուխը տխուր քաշ գցեց: Սալապանները հավաքվեցին Սիմոնի դիակի շուրջը և յերկար ժամանակ դառն վշտով ու հաղար ու մի սև մտքերով տարված՝ լուր ու մունջ նայում էյին նրան:

Լոման ու Նիկորան ել, կարծես զգալով իրենց ամբողջ դժբախտությունը՝ վզները ծոկեցին և ջրակալած աչքերը հոսեցին Սիմոնի վրա ու դադարեցին ուրիշ կողմ նայել, թողին վտրճալը և մերթ-մերթ լսվում եր նրանց փնջոցը, վոր հառաչի յեր նման:

Իսկ լուսինը սառնասիրտ, առանց խղճալու նայում եր վերից ու կարծես ասում.

— Ա՛յ, վողորմելիներ, ի՞նչ եք գլուխներդ կախել ու լալիս, դուք մի արարածի համար ալոքան եք արտասվում ու նեղանում, ապա յես ի՞նչ անեմ, յերբ իմ աչքի առաջ անիրավ կերպով կոտորված ժողովրդի արյան լճեր են գոյանում... Ե՛հ, դուք, թշվառներ... վողորմելիներ...

Այդ միջոցին լուսինը թափնվեց ամպերի հետևը ու փակեց աչքերը, կարծես վերջին անգամ զգուշացնելով սալապաններին.

— Բավական է, վորքան կսկծացիք...

— Ա՛յս է մեր կյանքը, — յերկար լուռթյունից հետո բացականչեց մի սալապան, դառնացած կախ գցեց գլուխը և ջերմ արցունքի մի քանի գնդիկներ ընկան Սիմոնի սառած դեմքին...

ԻՆՉ ԶԶՎԱՆՔՈՎ Ե ՆԱՅՈՒՄ

Շող է, սաստիկ շող, թեև դեռ ժամի տասներկուսն էլ չկա, բայց արեգն անկարելի յե դուրս դալ փողոց:

Չնայած դրան, Թիֆլիսի փոշոտ փողոցներում յերթեվեկությունը չէր դադարում: Ահա քալի ու քրտնքի մեջ կորած՝ ձիերը դրդապնդելով սլացնում են կառքը, իսկ նրա մեջ նստողը պատշապարվել է հովանոցի տակ:

Դրողապանը կանգնած ձիու կողքին, վորջան ուժը պատում է, չրմփացնում է, բայց ձին տեղից չի շարժվում: Թե ձին է թե տերը լողում են քրտնքի մեջ:

— Պոչից կծիր, պոչից, հանաքով սոսայ կինտոն է բարձրաձայն սկսեց կանչել՝ «Վարո՛ւնդ, լավ վարունդ, մատողա՛շ վարունդ...»

— Ե՛ր աստված վկա, կոխտա եչի բերածն է, լավ բաղմանչու բաղածն է, ա՛րա, դե՛սը համեցեք, վարո՛ւնդ, լավ վարունդ...

— Ու, յես քո... չվերջացրեց դրողապանն իր խոսքը, չուտ տվեց մտրակի կոթը և դադաղած աչքակա պինդ զարկեց ձիուն, վոր մտրակի կոթը մեջիցը կես յեղավ:

Ձին հանկարծ քաշեց, բայց դրողը ճոճուս միայն ու տեղից չշարժվեց: Ձիու ձգված մկաններն էր թուլացան, սկսեց դողդողալ և հանկարծ ծնկները ծալվեցին:

— Մլը՛նդ, ծլը՛նդ... հնչեց տրամվայի դանդը և ազդերի վրա թեքված ձիու կողքով վազոնն անցավ:

— Ա՛յ դու... գոռալով դուրս պրծավ վազոնից մի չաղաղ մարդ և բռնեց դրողապանի ոճիքից: «Գորողովոյ», կանչում էր չաղ մարդը և ցնցում էր դրողապանին:

Նրա աղաղակի վրա յերեվաց քաղաքապահն ու անկից նրա առաջ:

— Արձանադրությո՛ւն, արձանադրությո՛ւն, այս րոպեյիս

արձանադրություն պիտի կազմել այս զգվելի արարածի վրա, վոր այսպես տանջում և անասունին ու այնքան բեռ է դնում, վոր...

— Կազմենք, ձերդ բարեճություն, կազմենք, պատասխանում և քաղաքապահ:

— Իսկ դու զի՞տես ո՛վ եմ յես:

— Գիտեմ, ձերդ բարեճություն, դուք կենդանիներին հովանավորող ընկերության անդամ եք...

— Այո, ապա արձանադրություն...

Դրողապանին ստիպեցին արձակել ձին, բեռը կիսել տվին և ապա իրավունք տվին ճամբան շարունակելու:

— Ես ինչ բարի մարդ ե յեղել, — սրտի խորքից սոսայ Գիդլան, վոր կալած պատին՝ սկզբից ևեթ ուշադրությամբ դիտում էր այս տեսարանը:

Յերեք որ է, ինչ Գիդլան Թիֆլիս և յեկել բանելու, բայց սուայթմ յերկնքի տակ է լուսացնում ու մթնեցնում: Մի քանի հաց ուներ հետը բերած, բայց յերեկ առավոտյան այն էլ վերջացավ: Դրանից հետո վոչ մի բան չի դրել բերանը: Վոչ մի ծանոթ չուներ, ո՛ւմը ղլմեր, չգիտեր: Վորտեղ դարձ ուզեց, ամեն տեղ մերժեցին: Տուն վերադառնալ, ի՞նչ պիտի չիներ, չե՞ վոր տնից նրա համար հեռացավ, վոր անգործ էր մնացել, արտերը փչացել էին՝ մոտիկ դյուղերումն էլ բնրք չէր ստացվել. հացի հորը դատարկ էր, իսկ ալյուրի ամբարը հո՛ վաղուց էր դատարկ մնացել. ինչով պիտի կերակրեր ահագին ոճախը: Մտածեց և զերադասեց մի յերկու շահի ճարելու համար բռնել քաղաքի ճամբան: «Ահա, ես ել քաղաք» — բացականչեց Գիդլան, յերբ յերկու որից հետո հասավ Թիֆլիս և հանկարծ մի ինչվոր ծանր հոտ կալավ նրա թիկն. — «Ես ել քեզ քաղաք» — կրկնում էր նա այս խոսքերը: Արդեն յերեք որ է անցել, բայց նրա ստամոքսը բան չի մտել, ես անտեր կողքի ծակոցն էլ վո՞րտեղից դուրս պրծավ, որինավոր չի կարողանում չունչ քաշել. կողքը սաստիկ ծակում է, կարծես թե տաքությունն էլ հետհետե ափեւանում է, բայց ինչ տաքություն, «Արեն է սալիս ուրիշ վոչինչ» հուսադրում էր ինքն իրեն Գիդլան: Չուր շատ կա, հենց այնտեղ, շատ մոտիկ ջրմուղից ջուր են լցնում դուլները և նա ամեն մի հինգ բուլեն մի անգամ խմում է այդ ջրից:

— Յաճի տանեմ, պարոն... պիտարկը վերցնելով՝ ակամա

դիմեց նա չալ մարդուն՝ «Կենդանիներին հովանադարձը ընկե-
րութեան» անդամին, յերբ նա իր յերեսը չուռ ավեց դեպի Գիգլան։

Գիգլայի լեզուն կապ ընկավ։ Ինչ եր ուզում Գիգլան, ինքն եւ
չգիտեր։ Ահա յերկու որ ե, այսպես չարչարում ե, ուզում ե
դոնե փողոթնութեան խնդրել մեկից, բայց ամեն անգամ ձեռքը
մեկնելիս՝ կոնքը թուլանում են, լեզուն կապ ե ընկնում ե նրա
դիտադիտութեանը մոտ ե լուկ դիտադիտութեան։ Ձի համար-
հակվում։ «Ամոթ ե», ասում ե նա ե փոխանակ իր խնդիրը մարդ-
կանց ուղղելու, ղիմում եր յերկնքին։ Նրանից չէր ամաչում։
Սակայն այժմ նա դիմեց չալիկ մարդուն, վերովհետեւ նրա վար-
մունքը խիստ դուր յեկավ իրեն, բայց պարոնի խիստ հարց-
մունքը չէր երեցնեց նրան ե լեզուն կապ ընկավ։

— Ի՞նչ ես ուզում... կրկնեց չալիկը նույն ձեւով ե վրաից
մինչեւ գլուխ չափեց Գիգլային։

— Յես... բանելու համար յեկա, բայց դործ չճարեցի, վո-
չինչ չունեմ, կողքս ել...

— Հա՛, անցիր, — զգլմանքով ասաց չալիկ մարդը ե մըրթ-
մըրթալով անցավ նրա կողքով։

— Հը՛մ, բժժիծաղ ավեց Գիգլան ե դառն ժպիտ յերեւոյց
նրա շրթունքներին։

Չալ մարդու խոսքը դնդակի նման դիպավ Գիգլայի սրտին ե
նրա ծնկները թուլացան, դողդոջուն ծնկներով նստեց նույն տե-
ղում ե դառնութեամբ սրբեց իր ճակատի քրտինքը։

— Ինչո՞ւ խնդրեցի, ինչո՞ւ... գլուխը շարժելով ե դառն
ժպիտով հարցնում եր ինքն իրեն. ու պարտավում իր արարքը։

— Վա՛հ, ինչ ես ճամբի մեջ տեղ ցցվել... վրաբով հրելով
անցավ մի կինտո ու կանչեց—կանա՛չի, կանա՛չի...

Գիգլան վերկացավ ասանց ձայն հանելու։ Հույսը կտրեց քա-
ղաքից. գերադասեց դուռը դնալ... «Դուրե ե այս կողմի գլու-
ղերում գործ ճարեմ»—ե որորվելով ճամբա ընկավ վերա կոչ-
ված թաղի ուղղութեամբ։

Իսկ արեւ վերից առատորեն թափում եր իր ճառագայթները,
պտտվում քաղաքի գլխին ե իր այրող շողերով խանձում բոլոր
չնչավորներին։

— Տեր աստված, կամ սպանիր. կամ մի կաթիլ ջուր տուր,
— բերանը ցամաքած բացականչեց նա ե բորբոքված աչքերը
դեպ յերկինքն ուղղեց։

Գիգլան ուզում եր վերկենալ, բայց ծնկները չէին հա-
ղանում. նա դիտել, վոր մինչեւ Գուռ գետին հասնելը հաղիվ
յերկու վերա լինի։ Այն դիտակցութեանը, վոր իրենից վոչ շատ
հեռվում հոսում ե Գուռ գետը, ե՛լ ավելի կրկնապատկում եր նրա
ծարավը։ Մոխրում եր իրեն, թե ինչու հեռացավ դետից։ Հան-
կարծ նա իր ձախ կողմում նկատեց մի դուռ ե շտապեց դեպի
այն կողմը, մտածելով չուռ հասնել այնտեղ ե մի քիչ ազատ չունչ
քաշել, բայց հաղիվ հալ հասավ մի ծառի, նա չկարողացավ դե-
մանալ արեւի ճառագայթներին ու պառկեց այդ ծառի ստվե-
րի տակ։

— Կողքի ծակո՞ցը.

Եւ, ծակոցի մասին ո՞վ ե մտածում, թեեւ շնչառութեանը
խանդավում եր, «միայն մի կաթիլ ջուր, մի կաթիլ ջուր» այր-
վելով արտասանում եր նա։

Աստված, — բացականչեց նա ջերմեռանդութեամբ, ցանկա-
նում եր իր խնդիրը կրկնել, բայց հիշեց, վոր մի քանի անգամ
դիմել ե նրան, բայց խնդրածն անկատար ե մնացել։ Նրա բարո՞ւ
թեամբ լի աչքերը հանկարծ պարզվեցին ու լցվեցին հուսահա-
տութեամբ։ Գիգլան նայեց իր շուրջը ե ո՞վ դարձանք, չքացել
եյին արեւի ճառագայթները։ Նայեց յերկնքին։ Մի՞թե նրա խն-
դիրը լսելի յեղավ։ Յերկինքը մոխրագույն ե դարձել։ Նրա ու-
րախութեանը սահման չունի։ «Աստված, աստված» — բացական-
չում եր Գիգլան ուրախացած ու ներողութեան խնդրում նրանից
իր հուսալքութեան համար։

Յերկինքը քանի գնում, մոռալում ու թխալում եր։ Մի՞նեց.
չնչառութեանը դժվարացավ։ Չայրացած յերկինքը կարծես
պատրաստվում եր կռվի ե ցանկանում եր մի այնպիսի դործ
սկսել, վոր ամբողջ աշխարհը սասանեցնի։ Գիգլան թեեւ դժվա-
րանում եր վեր կենալ, բայց մի կերպ շարժվեց ու հենվեց ծառի
բնին։ Նա ներշնչվեց ջերմեռանդ հավատով ե վորպես մարմնա-
ցած հավատ, պատրաստվեց դժարանական «հիմն» մատուցանել...
Յերկինքում հանկարծ ամբողջ տարածութեամբ անցավ մի գիգլա՞

գիծ և այդ յերեվույթը գրավեց նրա ուշադրությունը. նա չկարողացավ վոչ մի բառ արտասանել: Փայլատակումին անմիջապես հաջորդեց ամպերի ահռելի վորոտմունքը, ասկացին ամենքը, վորոտնք առհասարակ ընդունակ են սոսկալու. ինքը յերկիրն ել արեկոծվեց:

3.

— Լեդիս ճաքեց, — ասաց ինքն իրեն դեպի Թիֆլիս ուղևորվող Բաղալը և չուխի փեշերը հավաքելով՝ դեցեց ձախ ուսին. —

— Յես կարծում եյի, — շարունակեց նա, — ջրհեղեղ ե լինելու, բայց... յերկինքն ել կատակներ ե խմացել, «պուստոյ տրեվոդա» (դատարկ տաղնապ) նույնիսկ գետինը թաց չարավ, մի քիչ մաղմղեց. ապա նայիր յերկնքին, տես վոնց հանկարծ պարզվեց, հը՛մ, — քմծիծաղ տվեց Բաղալը: Այդ միջոցին նա կանգնեց ու նայեց իր շուրջը:

— Վա՛հ, փառք քեզ, ասաված, — լսաչալնքեց նա զարմանքով և շարունակեց դողալով. — Լավ ե վոր ինձ չգիպավ, ես ահագին ծառը ճեղքել ե միջից, ի՞նչ կլինեիր իմ հալը. կարծեմ... հա՛, ճիշտ, ասում են՝ կայծակի կտորը լավ ե, արի փնտրեմ, գուցե կարողանամ գտնել, — ասաց Բաղալն ու մոտեցավ ծառին.

— Ա՛յ դու քնճրոտ, դու արդեն գտել ես հա՞, կայծակի կտորը, — բացականչեց նա՝ տեսնելով ծառի տակ նստած գյուղացուն:

— Ա՛խպեր, — կանչեց նա, — առաջ դնալով, բայց հանկարծ դունատվեց. ծառի տակ նստած գյուղացին քարացել մնացել եր արձանի նման:

Բաղալը դարձյալ նայեց ու սոսկաց. նա չկարողացավ դիմանալ գյուղացու դեմքի արտահայտությանը:

Միայն զղվանք կարելի յեր կարդալ գյուղացու կետաբաց աչքերի և ժպտացող շրթունքների վրա...

— Վա՛հ, ի՞նչ զղվանքով ե նայում, դողդոջալով բացականչեց Բաղալը և, վորքան ուժը պատում եր, վաղեց Թիֆլիս տանող ճանապարհի ուղղությամբ:

ԳԻՆԸ 25 ԿԱԳ. (3 մ.)

ШИО АРАГВИСПИРЕЛИ

РАССКАЗЫ

Госиздат ССР Армении
Эривань—1981

74.459

